

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren in Nederland

Landenstudie: Nederland

Le Mat, M.L.J.; Pouw, N.R.M.

DOI

[10.13140/RG.2.2.15828.30081](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15828.30081)

Publication date

2017

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Le Mat, M. L. J., & Pouw, N. R. M. (2017). *Sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren in Nederland: Landenstudie: Nederland*. Amsterdam Institute for Social Science Research, Universiteit van Amsterdam. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15828.30081>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

SOS
KINDERDORPEN
Elk kind een familie

Sociale Uitsluiting van Kwetsbare Jongeren

Landenstudie: Nederland

Auteurs:

Marielle L.J. Le Mat
Dr. Nicky R.M. Pouw

Met:

Ibtissam Ouaali
Karel van Dam

November 2017

AMSTERDAM INSTITUTE FOR
SOCIAL SCIENCE RESEARCH

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Voorwoord en dankwoord

Dit rapport had niet geschreven kunnen worden zonder het harde werk en de bijdrage van veel mensen die onderdeel zijn geweest van dit onderzoek. Ten eerste willen we graag alle participanten bedanken, met name de jongeren, die aan dit onderzoek hebben bijgedragen door hun tijd, vertrouwen en energie met ons te delen naast hun andere activiteiten en verantwoordelijkheden. Daarnaast willen we graag de zorgverleners, docenten, overheidsmedewerkers en andere belanghebbenden in Nederland bedanken voor het delen van hun visie en ervaringen met het onderzoeksteam.

We willen onze dank uiten voor het enthousiasme en de betrokkenheid van onze onderzoekspartners in Nederland, Ibtissam Ouagli en Karel van Dam, en vertalers Wassim Mahmoud, en Yoseph Derese. Hun harde werk en toewijding heeft bijgedragen aan kwalitatief hoogwaardige datacollectie, analyse, en interpretatie van de onderzoeksresultaten.

Veel dank gaat uit naar Miranda Evans, die de kwantitatieve data heeft ingevoerd en geanalyseerd voor het onderzoek in de zes onderzoekslanden, en altijd beschikbaar was voor hulp en advies. Wij bedanken ook Isabel Nunes van den Hoven en Lianne Schmidt voor het transcriberen van de kwalitatieve data.

Het team is dankbaar voor de tijd en investeringen in dit onderzoek van collega's die werken bij *Spirit!* Amsterdam. In het bijzonder bedanken wij Brechje Kuijpers die altijd beschikbaar was als contactpersoon voor advies en verdere facilitering van het onderzoek. Verder bedanken we Stefan van der Swaluw, Anja de Boer, en Roeland Boes bij SOS Kinderdorpen Nederland, wiens toewijding en betrokkenheid gedurende het gehele onderzoeksproces een grote hulp is geweest.

Dit onderzoek heeft geprofiteerd van alle input van degenen die hierboven genoemd zijn. Mogelijke fouten en tekortkomingen zijn de verantwoordelijkheid van de auteurs van het rapport.

Lijst van Afkortingen

AMV	Alleenstaande Minderjarige Vluchteling
AZC	Asielzoekerscentrum
BBP	Bruto Binnenlands Product
HAVO	Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
LHBTQI	Lesbische vrouwen, Homoseksuele mannen, Biseskuele-, Transgender-, en Queer personen, en personen met een Interseksconditie
LVB	Licht Verstandelijke Beperking
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
NJI	Nederlands Jeugdinstituut
NJR	Nederlandse Jeugdraad
OJZ	Onderwijs, Jeugd, en Zorg
OKT	Ouder-Kind Teams
SDGs	Sustainable Development Goals (Duurzame Ontwikkelingsdoelen)
VAVO	Voortgezet Algemeen Volwassenenonderwijs
VN	Verenigde Naties
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WPI	Werk, Participatie, en Inkomen
WO	Wetenschappelijk Onderwijs

Inhoudsopgave

Voorwoord en dankwoord	2
Lijst van Afkortingen	3
Inhoudsopgave	4
1. Introductie	5
1.1 Doel en omvang van het onderzoek	5
1.2 Bijdrage aan kennishiaten	5
1.3 Benadering en methodologie	6
1.4 Structuur van het rapport	6
2. Theoretisch Kader	7
2.1 Een relationele benadering	7
2.2 Kwetsbare jongeren en meervoudige transities	7
2.3 Sociale uitsluiting en zelf-uitsluiting	7
2.4 Andere belangrijke concepten en conceptueel schema	8
3. Onderzoeksmethodologie en studiepopulaties	10
3.1 Introductie	10
3.2 Onderzoeksvragen	10
3.3 Onderzoeksmethoden	10
3.4 Beschrijving van studiepopulaties	10
4. Nationale Context en Zorgprogramma's Spirit!	12
4.1 Introductie	12
4.2 Jeugdbeleid in de Nederlandse context	12
4.3 Beleid en programma's van Gemeente Amsterdam en Spirit	14
4.4 Kwetsbare jongeren in Amsterdam	14
5. Data Analyse	15
5.1 Introductie	15
5.2 Sociale factoren van uitsluiting	15
5.3 Culturele factoren van uitsluiting	16
5.4 Economische factoren van uitsluiting	17
5.5 Politieke factoren van uitsluiting	19
5.6 Meervoudige transities	20
5.7 Onderwijs	26
5.8 Relationele beweging	27
5.9 Identiteitsvorming	31
5.10 Sociale uitsluiting & zelfuitsluiting	33
5.11 Uitkomsten:	33
6. Voornaamste bevindingen en aanbevelingen	37
6.1 Antwoord op de hoofdvraag	37
6.2 Reflecties en beperkingen van het onderzoek	38
6.3 Aanbevelingen voor programma's van zorgorganisaties in Nederland	39
6.4 Aanbevelingen voor meer inclusief beleid en belangenbehartiging voor jongeren in Nederland	40
Literatuurlijst	41

1. Introductie

1.1 Doel en omvang van het onderzoek

Dit rapport presenteert de resultaten van een wetenschappelijk onderzoek over het onderwerp **Sociale Uitsluiting van Kwetsbare Jongeren**, in opdracht van SOS Kinderdorpen Nederland en uitgevoerd door onderzoekers van de *Amsterdam Institute of Social Science Research (AISSR)* van de Universiteit van Amsterdam. Het doel van het onderzoek is om de multi-dimensionele factoren van sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren, zijnde jongeren die ouderlijke zorg hebben verloren of dreigen te verliezen, te identificeren en begrijpen.

Het doel van dit onderzoek is om de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden:

Hoe worden kwetsbare jongeren door sociale uitsluiting beïnvloed, aangaande hun welzijn, inzetbaarheid, en sociale acceptatie?

Het onderzoek is in lijn met het doel van de nieuwe Duurzame Ontwikkelingsdoelen (*Sustainable Development Goals*, SDGs) om “niemand achter te laten” (*leave no one behind*)**[1; 2]** en geeft gehoor aan de interesses van beleidsmakers en beroepsbeoefenaars die het belang inzien jongeren mee te nemen in sociaal en economisch beleid en strategieën. Het onderzoek draagt bij aan globale debatten over sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren en voorziet in concrete input om huidige programma’s van SOS en zorginstellingen bij te stellen. Het onderzoek is uitgevoerd tussen januari 2016 en december 2017 in zes landen: Guatemala, Indonesië, Ivoorkust, Kenia, Malawi, en Nederland. De nationale kantoren van SOS Kinderdorpen en medewerkende zorgorganisaties hebben dit onderzoek gesteund, maar geen actieve rol gespeeld in het onderzoek om academische onafhankelijkheid te waarborgen.

1.2 Bijdrage aan kennishiaten

Dit onderzoek richt zich op kwetsbare jongeren, specifiek op jongeren die ouderlijke zorg hebben verloren of dreigen te verliezen. De sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren is een context-specifiek probleem, maar de factoren achter mechanismen voor uitsluiting laten overeenkomsten tussen verschillende maatschappijen zien. Sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren kan dus een probleem zijn in zowel arme als welvarende maatschappijen. Als het jongeren niet goed vergaat, kan dit uitdagingen en risico’s met zich meebrengen voor hun eigen en hun families’ welzijn, en het ondermijnt maatschappelijke veerkracht en stabiliteit. Op basis van een literatuurstudie **[3]** zijn de volgende kennishiaten geïdentificeerd:

- (1) Er is een algemeen tekort aan empirisch bewijs over sociale in/uitsluiting en marginalisatie van kwetsbare jongeren (i) in en uit alternatieve zorg en (ii) in kwetsbare families die het risico lopen ouderlijke zorg te verliezen;
- (2) Er is een tekort aan diepgaand begrip over hoe, waarom, en door wie sociale in- en uitsluiting van jongeren tot stand komt, en in hoeverre;
- (3) Er is een gebrek aan kennis over hoe het kwetsbare jongeren vergaat later in hun leven nadat zij de zorg verlaten hebben – aangaande hun onafhankelijkheid, welzijn, werk, familie, en sociale acceptatie;
- (4). Hoe (2) en (3) verschillen tussen (1.i) en (1.ii) en per gender, etniciteit, en religie.

1.3 Benadering en methodologie

De VN Richtlijnen voor de Alternatieve Zorg voor Kinderen (2010) volgen een mensenrechtenbenadering [4], wat een sleutelrol speelt in de missie van SOS Kinderdorpen. Tegelijkertijd wordt een meer comprehensieve benadering naar welzijn, duurzaamheid, en inspraak beargumenteerd vanuit een inclusieve ontwikkeling-perspectief [5; 6]. Dit onderzoek integreert de twee benaderingen door een relationele benadering te gebruiken [7].

De zes landenstudies hebben een *bottom-up* en participatieve benadering genomen en hebben *mixed methods* gebruikt voor kwantitatieve en kwalitatieve datacollectie en –analyse. De voornaamste analysegroep was kwetsbare jongeren zelf. In totaal hebben meer dan 290 jongeren aan dit onderzoek meegedaan; hun visies, ervaringen en relaties behoren tot de kern van het onderzoek. Daarbij zijn hun verzorgers, begeleiders, docenten, gezondheidswerkers, beleidsmedewerkers en andere belanghebbenden ook onderdeel van dit onderzoek. Land-specifieke secundaire bronnen, inclusief wetenschappelijke literatuur en beleidsrapporten, vormden deel van de context-specifieke analyse.

1.4 Structuur van het rapport

Het rapport is als volgt gestructureerd: Hoofdstuk 2 presenteert het theoretisch kader en conceptueel model (Figuur 1) dat sturing gaf aan dit onderzoek. Hoofdstuk 3 beschrijft de onderzoeksmethodologie tot in detail en de belangrijkste karakteristieken van de onderzoekspopulatie. Hoofdstuk 4 geeft achtergrondinformatie over de landencontext en de programma's van zorgorganisatie *Spirit* in Amsterdam. De onderzoeksresultaten zijn gepresenteerd in hoofdstuk 5, aan de hand van het conceptueel model in Figuur 1. Aanbevelingen voor opname van deze onderzoeksbevindingen voor zorgorganisaties en belanghebbenden zijn opgenomen in hoofdstuk 6. De literatuurlijst is toegevoegd aan het einde van het rapport.

2. Theoretisch Kader

2.1 Een relationele benadering

Dit onderzoek gaat uit van een kader van mensenrechten [4] en *inclusive development* theorie [5; 6] en neemt daarbij een relationele benadering [9]. Het onderzoek neemt jongeren en de interactie met hun persoonlijke en structurele omgeving als uitgangspunt [17; 24; 25; 28; 29; 36]. Hoewel het een sociaal-economisch onderzoek betreft, is het deels geïnspireerd door psychologische studies (aangaande jongeren) [bijv. 9; 27; 30], welke benadrukken hoe interpersoonlijke relaties een gevoel van relationele verbondenheid kan voeden ofwel belemmeren. We beschouwen kwetsbare jongeren in dynamische inter-connecties met hun zorgomgeving (mensen en structuren); de aard van deze interacties kunnen met de tijd veranderen [9; 17]. Het zich relationeel verbonden voelen met mensen en structuren om zich heen, is een belangrijke factor voor welzijn [9; 11]. Kwetsbare jongeren maken echter meervoudige transitities in en uit zorg relaties mee: wanneer zij de zorg binnenkomen, binnen het zorgsysteem bewegen, en als zij zorg verlaten [31; 32; 33] (zie conceptueel schema in Figuur 1).

2.2 Kwetsbare jongeren en meervoudige transitities

Jeugd is gedefinieerd als een transitiefase tussen kindertijd en volwassenheid [13; 14; 15; 34], wat ook wel eens beschreven wordt als *waithood* (afwachting) [12]. “Afwachting representeert een periode van onderbreking tussen kindertijd en volwassenheid, waarin jonge mensen de toegang tot volwassenheid ontzegd wordt of waarin die vertraagd wordt.” [12, p. 1] Hoewel hun chronologische leeftijd hen zal definiëren als volwassenen, hebben jongeren in afwachting nog niet de kans gehad om de sociale kenmerken van volwassenheid te bereiken: inkomen verdienen in een baan, een familie beginnen, zorgen voor kinderen of andere familieleden, en belastingbetalers worden [10; 12].

In dit onderzoek zijn kwetsbare jongeren gedefinieerd als jongeren die ouderlijke zorg hebben verloren of dreigen te verliezen. Kwetsbare jongeren kunnen stuiten op barrières, verstoringen en vertragingen in het vormen van hun sociale identiteit, tijdens het doorlopen van meervoudige transitities in hun zorgtraject. Wanneer zij de zorg verlaten, hebben zij vaak een tekort aan financiële, sociale en emotionele begeleiding en terugvalmechanismes [13; 14, p. 4; 15, p. 3]. Het gevolg hiervan is dat zorgverlaters meer risico lopen dan hun leeftijdsgenoten om niet hun ambities te behalen in onderwijs en werk, en sneller toevlucht zullen zoeken in straatleven, alcohol en drugsmisbruik, criminaliteit, of uitgebuit te worden [14, p. 16; 16].

2.3 Sociale uitsluiting en zelf-uitsluiting

Sociale uitsluiting is zowel een proces als een gevolg dat leidt tot machteloosheid. Beall en Piron (2005) definiëren sociale uitsluiting als “...een proces en een toestand die volledige deelname aan het sociale, economische en politieke leven van individuen of groepen belemmert, en hun rechten ontnemt. Dit is het gevolg van buitensluitende relaties op basis van macht.” [17, p. 9].

Sociale uitsluiting creëert sociale ongelijkheden die intergenerationeel zijn en ingebed zijn in sociale structuren, instanties, en beleid [19]. Culturele oppressie en marginalisatie leiden tot verdere isolatie, schaamte en vernedering, en, beurtelings, tot zelf-uitsluiting [23; 35]. Zij die sociaal uitgesloten zijn delen vergelijkbare sociale, economische en politieke barrières en restricties, en hebben minder zekerheid, rechtvaardigheid, en economische kansen in het leven in het algemeen

[16; 27]. Dit betekent dat er twee kanten zijn aan hetzelfde verhaal; sociale uitsluiting kan leiden tot zelf-uitsluiting en *vice versa* [9; 20]. Hoewel sociale uitsluiting invloed heeft op individuen in hun dagelijks leven en gedrag, spreken studies vaker van discriminatie [e.g. 21, p. 3]. Er is groeiend besef dat sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren een opkomend probleem is dat voortkomt uit problematische relaties tussen brede maatschappelijke verandering en sociale ongelijkheid, [22, p. 21; 23, p. 7] en ideologie [24]. De mythe van de meritocratie leidt tot zelfbeschuldiging en zelf-uitsluiting [9; 25, p. 93; 26] van jonge mensen die in een belangrijke identiteitsvormende fase van hun leven zijn en op weg naar onafhankelijkheid. Vroege ervaringen in het leven van sociale uitsluiting hebben invloed op toekomstige ervaringen, wat sociale acceptatie op den duur moeilijker maakt [27].

2.4 Andere belangrijke concepten en conceptueel schema

Factoren voor sociale uitsluiting - sociale, culturele, politieke, en economische factoren die sociale uitsluiting en zelf-uitsluiting veroorzaken en in stand houden.

Verbondenheid - het verbonden zijn en voelen tot anderen in een sociale omgeving (zowel objectief als subjectief) [9].

Relationele beelden – Individuele verwachtingen van hoe iemand behandeld zal worden (beelden van zelf), gebaseerd op eerdere ervaringen, en beelden van anderen in die relatie met betrekking tot hoe anderen zich zullen gedragen en wie er te beschuldigen is voor iemands uitsluiting [9].

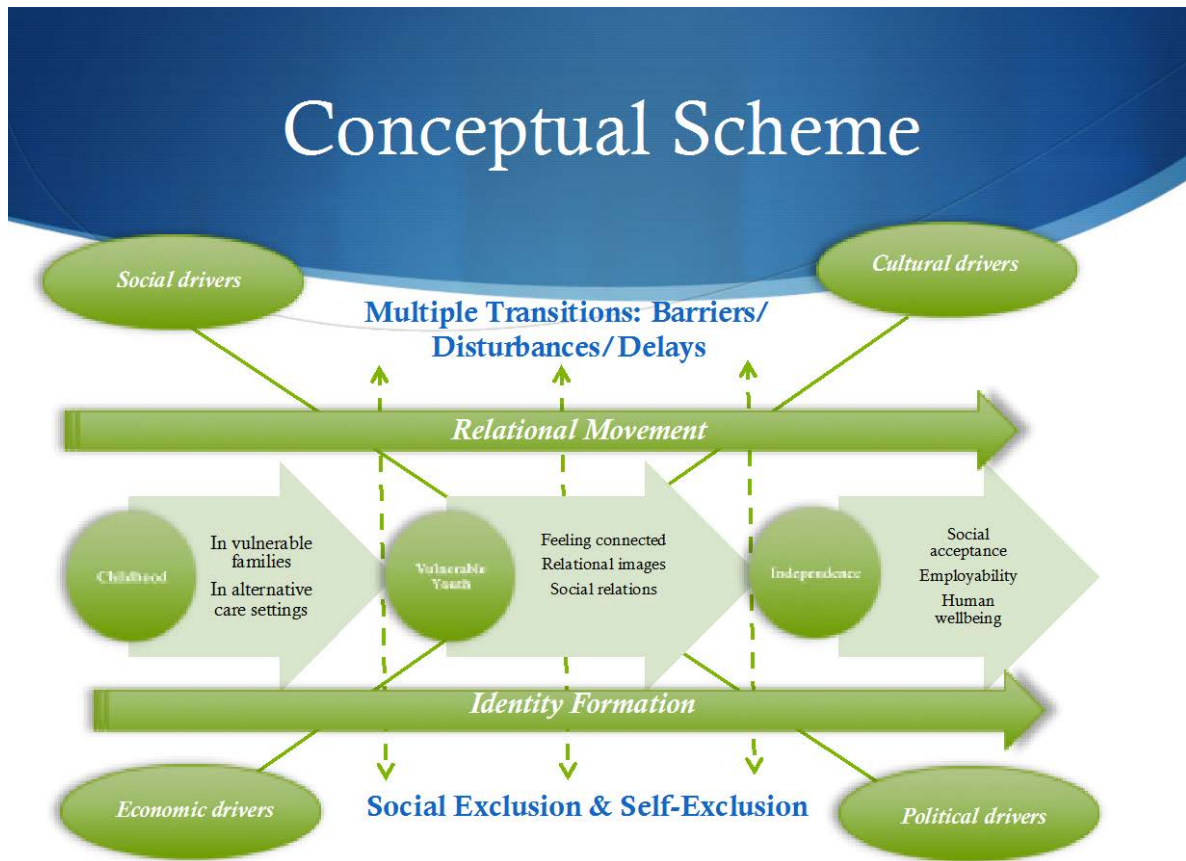
Relationele beweging - “het proces van het verplaatsen tussen verbindingen, ont koppelingen en terug in nieuwe verbindingen, wat positief of negatief kan zijn [9].

Inzetbaarheid op de arbeidsmarkt – Een reeks prestaties – vaardigheden, begrippen, en persoonlijke kenmerken – dat afgestudeerden meer kans geeft om werk te vinden en succesvol te zijn in hun gekozen beroepen, wat henzelf, medepersoneel, gemeenschap en de economie ten gunste komt. [15, p. 3].

Sociale Acceptatie - de acceptatie van een persoon (of groep) in a een groep of maatschappij.

Welzijn - Het gevoel van tevredenheid met wat iemand kan hebben, zijn, en bereiken in het leven.

Figuur 1 - Conceptueel schema

3. Onderzoeksmethodologie en studiepopulaties

3.1 Introductie

Het onderzoek nam een participatief en *bottom-up* benadering en een *mixed-methods* design was gebruikt om de data te verzamelen en analyseren. Jongeren in en uit de zorg zijn de voornaamste bron van informatie. Daarnaast zijn hun zorgverleners, begeleiders, beleidsmedewerkers, schoolpersoneel, en andere belanghebbenden een andere bron van primaire data die het voor ons mogelijk hebben gemaakt een relationele benadering te operationaliseren. Data uit secundaire bronnen zijn ook meegenomen in analyse, die hebben bijgedragen aan het identificeren van trends, aanvullen van hiaten en het trianguleren van de data. De vragen en methoden zijn verder beschreven in onderstaande secties.

3.2 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag en sub-vragen van dit onderzoek zijn als volgt geformuleerd:

Hoe worden kwetsbare jongeren (zowel in als uit de alternatieve zorg en met het risico ouderlijke zorg te verliezen) door sociale uitsluiting beïnvloed, aangaande hun welzijn, inzetbaarheid en sociale acceptatie?

SV1. *Op welke manieren worden kwetsbare jongeren sociaal buitengesloten, door wie en in welke mate?*

SV2. *Wat zijn de factoren die bijdragen aan sociale uitsluiting van kwetsbare jongeren?*

SV3. *Hoe leidt sociale uitsluiting tot zelfuitsluiting en andersom?*

SV4. *Hoe beïnvloeden uitsluitingservaringen uit de kindertijd relationele bewegingen en verbondenheid na zorg?*

SV5. *Hoe worden kwetsbare jongeren voorbereid op zelfstandig leven?*

SV6. *Hoe verschillen de antwoorden op bovenstaande vragen tussen verschillende subgroepen van jongeren?*

3.3 Onderzoeksmethoden

De deelnemers aan het onderzoek zijn jongeren in alternatieve zorgsituaties en jongeren die het risico lopen ouderlijke zorg te verliezen. In totaal hebben in Nederland 19 jongeren meegedaan. Met deze jongeren hebben we 12 gestructureerde interviews (vragenlijsten), 4 levensverhalen en 2 informele groepsdiscussies afgenomen. Daarnaast hebben we 10 diepte-interviews gehouden met in totaal 14 belanghebbenden, waaronder zorgpersoneel, schoolpersoneel, en beleidsmakers.

3.4 Beschrijving van studiepopulaties

In totaal hebben 19 jongeren meegedaan aan het onderzoek, en 14 belanghebbenden (4 jeugdzorgmedewerkers, 3 medewerkers van de Gemeente Amsterdam, 3 schoolmedewerkers, 2 medewerkers van stichting Nidos, 1 gezondheidszorgmedewerker (GGD), en 1 jeugdzorgexpert). Alle

jongeren zijn benaderd via hun begeleiders binnen jeugdhulporganisatie Spirit. Jongeren die hebben meegedaan vallen onder een van de drie volgende programmagroepen: 1) Jongeren in begeleid wonen, die residentieel onder begeleiding zich voorbereiden op zelfstandigheid (meestal 18+); 2) Jongeren in pleegzorg, die niet meer bij hun familie kunnen wonen en worden opgevangen in een pleeggezin (soms binnen hun eigen netwerk); 3) Jongeren in een woongroep voor Alleenstaande Minderjarige Vluchtelingen (AMV), dit is een residentiele woonvorm voor jongeren tussen 16 en 18 jaar die zonder ouders in Nederland zijn aangekomen na gevlucht te zijn uit hun land van herkomst, en al een verblijfsstatus in Nederland hebben. Van de respondenten die meegedaan hebben aan een vragenlijst (n=12), zijn 6 jongeren Christen, 3 geloven niet, 2 identificeren als Moslim, en 1 jongere volgt een ander geloof. Met uitzondering van de interviews met de jongeren in een AMV-woongroep waar een tolk is gebruikt, zijn alle interviews en discussies in het Nederlands afgenomen.

Tabel 1. Overzicht van deelnemende participanten in de zorg¹ per onderzoeksmethode

		Jongeren in een AMV-woongroep (n=7)	Jongeren in pleegzorg (n=4)	Jongeren in begeleid wonen (n=8)	Belanghebbenden (n=14)	Totaal (n=33)
Vragenlijst	Man	6	1	1		12
	Vrouw		3	1		
Levensverhaal*	Man	2	1			4
	Vrouw		1			
Groepsdiscussies**	Man			1		7
	Vrouw			5	1	
Interview	Man				6	13
	Vrouw				7	

* M.u.v. een jongeren in de AMV-woongroep die alleen een levensverhaal heeft gedaan, hebben alle jongeren die meegedaan hebben aan een levensverhaal, hebben ook een vragenlijst ingevuld.

** Er zijn twee groepsdiscussies gehouden met dezelfde groep jongeren, om tot aanvullende inzichten te komen. Vijf van de zes jongeren hebben twee keer meegedaan.

¹ Omwille van de anonimiteit van de respondenten, wordt in het vervolg van dit rapport geen onderscheid gemaakt tussen jongeren uit pleegzorg en begeleid wonen. Wel blijft het rapport aanduiden of de gebruikte citaten afkomstig zijn van mannen of vrouwen.

4. Nationale Context en Zorgprogramma's *Spirit!*

4.1 Introductie

Nederland is een land met hoge inkomens en een hoog welzijnsniveau [37]. Het jaarlijkse BBP was in 2015 gemiddeld €40.800,= (PPP). Inkomensongelijkheid is relatief laag, met een Gini van 0.278 in 2013, vergeleken met een gemiddelde van 0.308 voor OECD landen [37]. Economische groei herstelde zich in 2014 na de financiële crisis van 2008 met een positieve groei van 1% en in 2015 was dit 2%. Desalniettemin blijven werkloosheidscijfers relatief hoog met 7.3% voor de populatie die 15 jaar en ouder is. Jongerenwerkloosheid is hoger met 12.8% voor jongeren van 15-24 jaar [37]. Nederland staat bekend als een sociaal en politiek stabiel en veilig land. Sinds de jaren '80 lijkt er meer geweld te ontstaan onder jeugdgroepen, maar jeugdcriminaliteitscijfers blijven stabiel [38]. In Nederland is dit onderzoek uitgevoerd in de hoofdstad, Amsterdam. Amsterdam heeft een populatie van 820.000 mensen. Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) heeft 28.000 families geïdentificeerd die kwetsbaar zijn maar zelfvoorzienend, en 12.000 "multiprobleemgezinnen" in Amsterdam [39]².

4.2 Jeugdbeleid in de Nederlandse context

In Nederland krijgen kinderen en jongeren die een bepaalde vorm van jeugdzorg ontvangen, dit over het algemeen tot hun 18e levensjaar. Veel zorgorganisaties in Amsterdam die jeugdzorg verlenen, doen dit vanuit een psychologisch of psychiatrisch perspectief, en focussen meer op deze aspecten van de ontwikkeling van de jongeren dan bijvoorbeeld sociaal-economische. Hierbij is steeds meer aandacht voor het eigen netwerk van jongeren en omgevingsfactoren.

Sinds de implementatie van de nieuwe Jeugdwet (2015) neemt de Gemeente steeds meer taken over met als doel in een op maat en efficiënte jeugdzorg te kunnen voorzien. De Jeugdwet vormt een basis voor het jeugdzorg-beleid van de Gemeente. Volgens het Nederlands Jeugdinstituut, zouden Gemeenten voornamelijk moeten focussen op de volgende aspecten [40]:

- het inschakelen, herstellen en versterken van het probleemoplossend vermogen van kinderen en jongeren, hun ouders en sociale omgeving;
- het bevorderen van de opvoedcapaciteiten van de ouders en de sociale omgeving;
- preventie en tijdig signaleren;
- het tijdig bieden van de juiste hulp op maat;
- effectieve en efficiënte samenwerking rond gezinnen.

Daarnaast hebben Gemeenten en scholen de taak om in samenwerking met elkaar de zorg voor jongeren en passend onderwijs efficiënt te organiseren. Een overzicht van de belangrijkste beleidsdetails op nationaal niveau in Nederland is gegeven in Tabel 2.

² Multiprobleemgezinnen wordt door het NJI als volgt gedefinieerd: "Een multiprobleemgezin is een gezin van minimaal één ouder en één kind dat langdurig kampt met een combinatie van sociaaleconomische en psychosociale problemen. Het gaat om gezinnen waarin naast problemen met de kinderen ook andere problemen spelen waarvoor hulp nodig is. Bovendien hebben deze gezinnen juist problemen met de hulpverlening, bijvoorbeeld omdat ze hulp afwijzen of voortijdig afbreken, of omdat ze weigeren mee te werken. Kenmerkend voor multiprobleemgezinnen is dat ze zowel problemen hebben in het gezin als problemen met de hulpverlening."

Tabel 2 – Jeugdbeleid relevant voor jongeren in jeugdzorg in Nederland en Amsterdam

Beleidsonderwerp	Bron	Beleidsdetails
Definitie van jongeren	Nederlands Jeugdinstituut (NJI)	10-24 jaar
Stemgerechtigde leeftijd	Rijksoverheid	18
Criminele verantwoordelijkheid	Rijksoverheid	12
Meerderjarigheid	Nederlands Jeugdinstituut (NJI)	18
Nationaal Jeugdbeleid	Jeugdwet (NL) (2015)	Verantwoordelijkheid van gemeenten uitgebreid met de provinciale (geïndiceerde) jeugdzorg, gesloten jeugdzorg, geestelijke gezondheidszorg (jeugd-ggz), zorg voor jeugd met een lichte verstandelijke beperking (LVB), forensische jeugdzorg, jeugdbescherming -reclassering.
Nationale Jeugdrepresentatie	Nationale JeugdRaad (NJR)	Doelstelling: De deelname van jongeren op alle niveaus van de samenleving stimuleren en ondersteunen; zorgen dat jongeren hun kracht kennen, ontwikkelen en inzetten voor een betere toekomst voor zichzelf en anderen.
Jongeren in de zorg	Jeugdwet (NL) (2015);	Bevordert probleemoplossend vermogen van kinderen, jongeren, ouders en sociale omgeving; opvoedcapaciteiten van de ouders en de sociale omgeving; preventie en vroegsignalering; tijdig bieden van de juiste hulp op maat; en effectieve en efficiënte samenwerking rond gezinnen.
Minimum leeftijd voor werk	Rijksoverheid	Vanaf 13 jaar mogen jongeren <i>helpen bij</i> licht, niet-industrieel werk. Vanaf 15 jaar mogen jongeren licht, niet-industrieel werk doen.
Minimum jeugdloon	Rijksoverheid (wettelijk vastgesteld vanaf 15 jaar)	€473.40 per maand voor een 15-jarige, met geleidelijke toename tot €1578 per maand voor 22+.
Werkgelegenheid voor jongeren	Participatiewet (2015)	a) Gaat versnipperde regelgeving tegen: uitkeringsvoorwaarden, financiering, ondersteuning en uitvoering van uiteenlopende regelingen allemaal onder verantwoordelijkheid van Gemeente b) Nodigt uit tot participatie: Gemeente ondersteunt iedereen (18+) met het vinden van passend werk/dagbesteding.
Gezondheid voor jongeren	Wet Publieke Gezondheid (2008); Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)	Gemeentes verplicht GGD aan te bieden voor basis jeugdgezondheidszorg (0-19 jaar). Gemeente ondersteunt deelname van mensen met beperking of psychische problemen aan maatschappelijk verkeer (18+).
Onderwijs	Jeugdwet (2015) & Wet Passend Onderwijs	Bevorderen samenwerking tussen scholen en jeugdzorg. Ter ondersteuning van leerlingen met extra leerbehoeften.

Bronnen: [41; 42; 43; 44].

4.3 Beleid en programma's van Gemeente Amsterdam en Spirit

Van de bijna 350.000 jongeren in Nederland die gebruik maken van jeugdzorg, zijn 270.000 jongeren Nederlands (78%), 50.000 jongeren met een niet-Westerse achtergrond (15%), en 24.000 jongeren met een Westerse migratie-achtergrond (7%) [45], wat vergelijkbaar is met de algemene samenstelling van de Nederlandse maatschappij. In Amsterdam maakt 12.3% van de jongeren gebruik van jeugdzorg, vergeleken met 10.3% op nationaal niveau. De meeste jongeren krijgen jeugdhulp zonder verblijf (81.2%), gevolgd door jeugdhulp met verblijf (8.9%), jeugdbescherming (6.4%) en jeugdreclassering (1.9%) [45]. De drie hoofdpunten van het beleid van de Gemeente Amsterdam (2013) "Koersbesluit: om het Kind" [46] zijn: 1) eigen kracht en sociale veerkracht; 2) kleine problemen blijven klein; 3) snel effectieve hulp in de vertrouwde omgeving. Daarbij heeft de Gemeente Amsterdam specifiek oog voor jong volwassenen (18-23 jaar). Op het gebied van jeugdwerkloosheid heeft de Gemeente Amsterdam een Aanvalsplan Jeugdwerkloosheid 2015-2018 [47] ontwikkeld, en is gestart met Jongerenpunten die met aandacht voor zorg, onderwijs, en werkgelegenheid jongeren van 18 tot 27 jaar begeleiden naar een startkwalificatie of baan. Daarnaast is de Gemeente Amsterdam sinds de invoering van de Jeugdwet (2015) gestart met Ouder-Kind-Teams (OKT), en wordt er integraal met Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) samengewerkt via de MBO Jeugdraad.

Spirit! is de grootste zorgaanbieder van Amsterdam en biedt programma's aan voor verschillende categorieën jongeren en ouders door middel van bijvoorbeeld pleeg-/gezinshuizen, ambulante, en residentiele zorgtrajecten. Dit onderzoek richt zich op een beperkt aantal programma's en jongeren daarbinnen, namelijk pleegzorg, begeleid wonen, en AMV woongroepen (in samenwerking met stichting Nidos) (zie ook sectie 3.4).

Bijna 350.000 jongeren (0-22 jaar) maken gebruik van jeugdhulp (10.3%). Ruim 40.000 jongeren ontvangen jeugdhulp met verblijf, waarbij zij niet thuis bij het eigen gezin verblijven [51].

4.4 Kwetsbare jongeren in Amsterdam

Op basis van literatuurstudie is naar boven gekomen dat kwetsbare jongeren in Amsterdam te maken hebben met de volgende problemen: dakloosheid, gebrek aan sociale mobiliteit, intergenerationele armoede, werkloosheid, criminaliteit/geweld, exploitatie, en vroegtijdig schoolverlaten. Binnen de groep kwetsbare jongeren is een overrepresentatie van etnische minderheden (van met name Marokkaanse, Surinaamse, of Turkse afkomst), (illegale) migranten, laagopgeleide en werkloze jongeren, jongeren die in aanraking zijn (geweest) met justitie/criminaliteit, jongeren van lage socio-economische status, jongeren met een mentale of fysieke beperking, misbruikte jongeren, tienermoeders, jongeren met psychosociale problemen, en jongeren uit "multiprobleemgezinnen" [48; 49; 50].

5. Data Analyse

5.1 Introductie

Voordat we de sociale, culturele, economische en politieke factoren voor uitsluiting en verdere onderzoeksresultaten bespreken aan de hand van het conceptueel model (Figuur 1), beschrijven we eerst hoe jongeren zelf het concept uitsluiting benaderen. Opvallend is dat voor veel jongeren **sociale uitsluiting** een eigen verantwoordelijkheid is:

“Ligt aan de persoon zelf, als je snel boos bent, stoot je mensen af” [S22, vrouw, jeugdzorg]

“Als ik respect heb voor anderen, hebben zij dat ook voor mij” [S6, man, AMV]

Jongeren relateren sociale uitsluiting aan eigen gedrag wat anderen van hen afstoot, zoals boosheid, agressie, of teruggetrokken gedrag. Voor jongeren in een AMV-woongroep heeft sociale uitsluiting vooral ook te maken met goed mee kunnen doen in de maatschappij: vrienden maken, de taal leren, en goed gedrag vertonen. Tegelijkertijd erkennen bijna alle jongeren dat oorzaken voor sociale uitsluiting soms buiten hun eigen invloed ligt.

“[Sociale uitsluiting is] niet dezelfde kansen krijgen, bijvoorbeeld tijdens sollicitaties. Iemand anders wordt dan wel aangenomen, bijvoorbeeld vanwege hun geslacht en achtergrond. Of door vooroordelen” [S12, vrouw, jeugdzorg]

Niet onder de mensen zijn, buitengesloten worden, of alleen (willen) zijn, zijn andere vormen van sociale uitsluiting die jongeren regelmatig noemen. Dit komt bijvoorbeeld door pesten op school, vooroordelen van anderen op het gebied van huidskleur of zorgachtergrond.

Veel jongeren noemen het feit dat ze geholpen worden als een stap naar **inclusie**, of acceptatie, en gebrek aan hulp of gelijke kansen wordt als uitsluiting ervaren:

“Ik voel me niet geaccepteerd. Ik wacht nu al zes maanden op een huis” [S7, man, AMV]

“Psychologen praten met deze mensen. En mensen hebben medelijden met hen en helpen mensen die buitengesloten zijn” [S22, vrouw, jeugdzorg]

Inclusie betekent voor jongeren positief contact maken en onderhouden; meedoen aan activiteiten, werk hebben, mensen ontmoeten, en als “normaal” behandeld worden. Voor veel jongeren staat geaccepteerd worden door familie en een goede band hebben centraal in hun gevoel van acceptatie (zie ook sectie 5.11).

5.2 Sociale factoren van uitsluiting

Hoewel de meeste jongeren vinden dat **zorgachtergrond** niet per definitie tot sociale uitsluiting leidt, geven veel jongeren wel aan zich op school en in vriendengroepen bijvoorbeeld anders voelen door hun zorgachtergrond (zie ook [55]). Ze hebben het gevoel niet begrepen te worden en voelen zich geen onderdeel van de klas omdat zij geen “normaal” gezin hebben, maar ook omdat zij zich bijvoorbeeld meer volwassen voelen dan hun leeftijdsgenoten. Daarnaast merken jongeren uit begeleid wonen sterk dat zij minder geld te besteden hebben dan hun klasgenoten, waardoor zij niet altijd mee kunnen doen met sociale activiteiten die geld kosten (bijv. sporten en schoolexcursies), en meer moeten werken dan hun klasgenoten (zie ook sectie 5.7). Een expert benadrukt dat kwetsbare jongeren die ouderlijke hulp hebben verloren of dreigen te verliezen meer risico hebben op sociale

uitsluiting door het wegvallen van het familiale netwerk, en soms door een eigen vijandig of onzekere blik op het leven.

Jongeren van **gemengde of niet-Westerse achtergrond** geven aan dat zij uitsluiting ervaren in sociale kringen en de arbeidsmarkt omdat ze een “verkeerde” (d.w.z. niet-Nederlandse)³ achternaam hebben. Dit heeft ook te maken met de buurt waar jongeren wonen, zij voelen zich meer bekeken op straat als zij in een witte middenklasse-wijk wonen dan jongeren die in een gemengde wijk wonen.

“Ze gaan van iets uit omdat ik donker ben. Een vrouw zei laatst ook iets over ‘jullie soort mensen’. Ik moet mezelf bewijzen dat ik, ongeacht dat ik donker ben, dat ik het kan” [S12, vrouw, jeugdzorg]

“Toen ik mijn moeders (Nederlandse) achternaam ging gebruiken op CVs in plaats van mijn eigen achternaam, werd ik wél uitgenodigd op sollicitatiegesprekken.” [FGD15, vrouw, jeugdzorg]

Hoewel jongeren het zelf niet aangeven, signaleren zorgverleners en andere belanghebbenden dat er steeds meer problematiek rondom lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele-transgender-, en queer personen, en personen met een interseksconditie (**LHBTQI**) opspeelt, waar meer aandacht voor nodig is. Zij zien transgender-jongeren als een specifieke doelgroep die kwetsbaarder is als het gaat om sociale uitsluiting. Daarnaast signaleren jongeren en belanghebbenden dat **gender** een factor voor uitsluiting kan zijn op de arbeidsmarkt, vooral wanneer dit versterkt wordt door uitsluiting op basis van **etniciteit/religie**; vrouwen met hoofdbedekking krijgen vaak minder kansen op de arbeidsmarkt, en werkgevers hebben vooroordelen over agressiviteit van jongens van bepaalde etnische afkomst.

Jongeren uit de jeugdzorg voelen zich vaak “anders” en deze zorgachtergrond in combinatie met financiële kwesties kan leiden tot sociale uitsluiting. Daarnaast ervaren jongeren uitsluiting op basis van etnische achtergrond, en signaleren zorgverleners dat er meer aandacht nodig is voor specifieke problematiek voor LHBTQI-jongeren in de zorg.

5.3 Culturele factoren van uitsluiting

De voornaamste culturele factoren van uitsluiting hebben te maken met taalbarrière, en cultuur waarin jongeren opgroeien (zowel gezinscultuur als cultuur in de vriendengroep). Religie werd door veel jongeren niet gezien als oorzaak van sociale uitsluiting, maar belanghebbenden signaleren uitsluiting van Moslim-jongeren, met name jongeren die hoofdbedekking dragen.

Jongeren geven aan dat **gezinscultuur** soms afwijkt van cultuur die zij op school en maatschappij ervaren, en in sommige gevallen uitsluiting op basis van geslacht of religie kan versterken. Schoolmedewerkers observeren ook dat jongeren die zich in meerdere culturen bevinden, waarin

³ De termen “verkeerde” achternaam voor een niet-Nederlandse achternaam, of “gewoon” Nederlands zijn om aan te duiden dat beide ouders van Nederlandse afkomst zijn, worden veelal gebruikt door participanten in dit onderzoek en reflecteert algemeen taalgebruik in de Nederlandse maatschappij. Dit laat zien hoe ideeën over “normaal” en “goed” vaak geassocieerd worden met Nederlands zijn, wat uitsluiting op basis van etniciteit verder versterkt.

gezinscultuur verschilt van vriendengroep of schoolcultuur, kwetsbaarder zijn voor uitsluiting. Naast gezinscultuur signaleren belanghebbenden ook de invloed van straatcultuur en **groeps**cultuur van leeftijdsgenoten waarin veel jongeren opgroeien. Belanghebbenden merken op dat het gevoel van sociale uitsluiting zich kan versterken in jongeren- en straatculturen wanneer zij van elkaar horen dat ze geen werk kunnen vinden, wat hun eigen beeld van mogelijkheden op een baan beïnvloedt .

In een **gemengde samenleving** als Nederland komen cultuurverschillen ook terug in de zorgpraktijk. Volgens zorgpersoneel en beleidsmedewerkers heeft dit bijvoorbeeld betrekking op verschillen in communicatiestijl waardoor een preventieve aanpak lastig is. Het is dus belangrijk om cultuurspecifiek en proactief te werken met deze jongeren, en tegelijkertijd stereotypering te vermijden:

“[Cultuurverschillen] vragen iets van de groepsleiding hoe je daar mee moet [omgaan], zonder dat je het wil veroordelen, zonder dat je wil zeggen nou ‘oh dat is wel heel typisch Surinaams’, want daar gaat het niet om. Maar het vraagt wel dat je het moet snappen. Nou dat is denk ik soms wel een klus, zonder dat je daar op wordt aangesproken. Het is ook bij een screening, eigenlijk per screening is het verschillend, want geef mij zes Turkse vrouwen en ze zijn alle zes verschillend. Maar ik heb door de 25, 30 jaar heen wel geleerd dat ik bij de ene juist moet beginnen over de familie en bij de ander moet ik pas bij het einde beginnen over de familie. Maar officieel mag je het niet eens meer op papier zetten. Terwijl je ook [specifiek wil zijn in adviezen]. Dat is soms lastig.” [17, zorgverlener]

Bovenstaande reflectie van een medewerker van een zorgverlener geeft dus aan dat zorgverleners navigeren tussen cultuurspecifiek maar zonder vooroordelen zorg willen verlenen, waarbij behoefte is aan meer inhoudelijke dialoog over hoe dit praktisch vorm te geven.

Taalbarrière is het grootste obstakel waar jongeren in een AMV-woongroep mee te maken hebben om zich geaccepteerd en onderdeel te voelen van de maatschappij. Het belemmert contacten met anderen (trekken naar elkaar toe in sportclubs, in residentiele zorg zoeken landgenoten elkaar op), deelname in “normaal” onderwijs, en het bereiken van hun ambities. Bovendien bemoeilijkt taalbarrière de transitie als jongeren in een AMV-woongroep na hun 18e zelfstandig moeten wonen en brieven van de gemeente niet begrijpen en hier weinig hulp bij krijgen [14, zorgverlener].

Taalbarrière en het navigeren tussen meerdere gezins- straat- en werk/schoolculturen zijn de voornaamste culturele factoren voor sociale uitsluiting. In een multiculturele samenleving is het belangrijk cultuurspecifiek en op maat te werken met jongeren, maar stereotypingen te vermijden.

5.4 Economische factoren van uitsluiting

Een kwart (25,3%) van alle Amsterdamse jongeren groeit op in een huishouden met een laag inkomen [52]. Financiële problemen en armoede zijn inderdaad terugkerende thema's in relatie tot economische factoren voor sociale uitsluiting. Dit begint vaak al in de kindertijd (tot 18 jaar) als kinderen opgroeien in gezinnen met een minimaal inkomen, waardoor kinderen en jongeren niet altijd mee kunnen doen met leeftijdsgenootjes (sportverenigingen, schoolreisje).

Financiële problemen en economische factoren van uitsluiting worden crucialer en vaak **verergerd op het moment dat jongeren 18 jaar worden**. Na hun 18^e levensjaar worden uitkeringen voor

ouders gekort, waardoor jongeren soms gedwongen het huis moeten verlaten omdat ouders anders niet meer rond kunnen komen. Veel jongeren gaan er financieel op achteruit als ze 18 worden, omdat ze zelf zorgkosten moeten gaan betalen, andere vaste lasten erbij krijgen, en huurtoeslagen leeftijdsafhankelijk zijn en daardoor niet toereikend zijn. Daarnaast hebben veel jongeren uit jeugdzorg geen of een zeer **klein support netwerk** en geen financiële basis om op terug te vallen, omdat ze vaak geen eigen spaargeld hebben, wat uitsluiting kan versterken (zie ook sectie 5.6).

Gevolg van deze economische kwetsbaarheden is dat jaarlijks gemiddeld tussen 225 tot 250 **dakloze jongeren** worden aangemeld bij het centrale meldpunt van de GGD, waarmee jongeren 40% van alle daklozen in Amsterdam uitmaken [53; 54]. Dakloze jongeren hebben vaak geen adres, waardoor ze geen mogelijkheden hebben om een uitkering aan te vragen en een toekomst op te bouwen.

Andere factoren van economische uitsluiting zijn dan jongeren met een lage opleiding en mentale uitdagingen een groter risico lopen op uitsluiting op de arbeidsmarkt, vanwege hun “lagere productiviteit”, en een gebrek aan doorstroming en mogelijkheden om te “stapelen” binnen het MBO. Hierdoor kunnen sommige jongeren hun ambities niet waarmaken en stromen onder hun potentie de arbeidsmarkt in. Dit kan leiden tot frustratie en daarmee een gevoel van sociale uitsluiting in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, hetgeen onmiddellijke economische implicaties heeft.

Jongeren in een AMV-woongroep hebben geen zorgindicatie maar krijgen alleen woonbegeleiding⁴, wat goedkoper is voor gemeenten. De redenering achter het idee dat jongeren in een AMV-woongroep niet per definitie specifieke jeugdzorg nodig hebben, maar voldoende begeleiding zouden moeten krijgen uit de huidige vormen van woonbegeleiding, is dat “ze iets missen, maar er niet echt iets mis is met hun” [126, medewerker stichting Nidos]. Ironisch is dat hoewel ze door hun vaak traumatische overtocht, grote taalbarrière en onderwijsachterstand over het algemeen zeer kwetsbaar zijn voor sociale uitsluiting en bijkomende problematiek, ze minder begeleiding ontvangen dan hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Hierdoor hebben begeleiders vaak minder contact met de jongeren dan ze willen en nodig achten, en is er minder ruimte om de jongeren voor te bereiden op zelfstandigheid, wat hun kwetsbaarheid versterkt. De gevolgen van deze ironische tegenstelling zijn echter niet onbekend bij de Gemeente Amsterdam en stichting Nidos: jongeren in een AMV-woongroep die zelfstandig gaan wonen na hun 18^e, worden in principe standaard aangemeld voor begeleiding vanuit de WMO, in samenwerking met een zorgorganisatie die opvang, woonbegeleiding en dagactiviteiten aan mensen aanbiedt die het (tijdelijk) niet op eigen kracht redden en begeleid worden naar zelfstandigheid (HVO-Querido) [126, medewerker stichting Nidos]. Deze aanpak lijkt in contrast met het uitgangspunt van de Jeugdwet (2015) om zelfredzaamheid en preventieve zorg te bevorderen.

Financiële problemen, gebrek aan support netwerk, en toename aan financiële lasten en verantwoordelijkheden na het 18e levensjaar maken jongeren uit de zorg kwetsbaar voor uitsluiting. Dit kan leiden tot dakloosheid, en uitsluiting in school, zorg, en arbeidsmarkt.

⁴ Jongeren die als AMV naar Nederland komen en onder de 15 jaar zijn worden zoveel mogelijk in een “cultureel pleeggezin” opgenomen (een pleeggezin met eenzelfde culturele achtergrond). Jongeren in een AMV-woongroep die ouder zijn worden in een residentiele jongerenopvang (woongroep) speciaal voor jongeren met een AMV-status opgenomen.

5.5 Politieke factoren van uitsluiting

Na de decentralisatie van de zorg naar aanleiding van de Jeugdwet (2015) is de Gemeente in Nederland verantwoordelijk voor het welzijn van de jongeren en de burger in het algemeen, met als redenering dat de Gemeente dichterbij haar inwoners staat. Dit vergt een proactieve houding van de Gemeente, wat de Gemeente Amsterdam o.a. probeert door middel van de invoering van de jongerenpunten. Jongerenpunten zijn een loket bij de Gemeente Amsterdam waar jongeren tussen de 18 en 27 jaar geholpen worden naar werk of opleiding, vaak in samenwerking met werkgevers, uitzendbureaus en schuldhulpverlening. Desalniettemin ervaart een aantal jongeren die meegedaan hebben aan dit onderzoek een grote afstand tot de lokale en nationale politiek, en zijn weinig op de hoogte van fora om hun politieke stem te uiten:

“Ik vind dat jongeren betrokken moeten zijn bij de politiek. Ik weet niet waar ze [nationale en lokale politici] zijn en wat ze doen en dat vind ik jammer. De nationale politiek draait om getallen.” [S12, vrouw, jeugdzorg]

“Ik heb het gevoel dat politici gewoon niet weten waar ze het over hebben. Er zou eigenlijk een politieke jongerenpartij moeten zijn die zich inzet voor kwetsbare jongeren en geleid wordt dóór jongeren die écht wat hebben meegemaakt en weten waar ze het over hebben.” [FGD15, vrouw, jeugdzorg]

Inderdaad geeft 75% van de jongeren aan dat nationale en lokale politiek geen of zelfs negatieve impact heeft op hun ambities, en 50% en 66.6% van de jongeren geeft aan dat respectievelijk de nationale en lokale politiek geen of negatieve invloed heeft op hun gevoel van acceptatie.

Andersom constateren beleidsmedewerkers en andere belanghebbenden ook dat bij het creëren van maatschappelijke verantwoordelijkheid om sociale uitsluiting aan te kaarten van kwetsbare groepen, inclusief jongeren, de focus vaak ligt op het falen van de jongeren door grote afstand tussen bevolkingslagen:

“Ik denk dat heel veel mensen het zich niet realiseren omdat het buiten hun blikveld gebeurt. En in die zin is dit dorp [Amsterdam] dan wel weer zo groot dat het allemaal kan. Dat mensen echt redeneren van ‘armoede is er niet, armoede is een keuze’” [116, medewerker Gemeente Amsterdam]

Dit lijkt in sterk contrast met eerder genoemde factoren van sociale uitsluiting, die te maken hebben met verstoorde familierelaties, financiële zorgen, sociaal-emotionele kwetsbaarheid, en structurele uitsluiting van etnische en religieuze groepen. Als gevolg hiervan worden jongeren uit de jeugdzorg te vaak gezien als probleemkind en kostenpost. Bovendien worden jongeren bestempeld als lui, waardoor het over het algemeen als eigen verantwoordelijkheid gezien wordt als ze geen werk kunnen vinden of school niet afmaken.

Hoewel de Gemeente Amsterdam een aantal strategieën en programma's heeft voor kwetsbare jongeren, ontbreekt de integrale aanpak op gemeentelijk niveau vaak en wordt beleid op het gebied van werk, onderwijs, jeugdzorg, en armoedebestrijding in isolatie van elkaar gemaakt. De jongerenpunten zijn hierop een uitzondering omdat daar gewerkt wordt met beleid en initiatieven op het gebied van werk, onderwijs, jeugdzorg en schuldhulpverlening. Een medewerkster van de Gemeente Amsterdam observeert dat het letterlijk bij elkaar op de afdeling zitten een efficiënte

benadering teweegbrengt. Op andere niveaus blijkt de samenwerking tussen bijvoorbeeld de afdelingen Onderwijs, Jeugd, en Zorg (OJZ), en Werk, Participatie, en Inkomen (WPI) bemoeilijkt door de fysieke afstand, bureaucratie, en het verschil in politieke insteek [I16; I18, beleidsmedewerkers Gemeente Amsterdam].

Dat kwetsbare jongeren (incl. jongeren uit jeugdzorg) een doelgroep zou moeten zijn waar geïntegreerd beleid én uitvoering voor nodig is, is een feit waar betrokken beleidsmedewerkers vanuit de Gemeente Amsterdam het sterk over eens zijn. Momenteel zijn jongeren uit jeugdzorg of jeugdzorgverlaters zelden een specifieke categorie of doelgroep in de beleidsdomeinen werk, onderwijs, en armoedebestrijding. De moeilijkheid zit in het gebrek aan uitvoering mede door het overheersende belang van (andere) politieke prioriteiten en belangen, wat politieke uitsluiting van kwetsbare jongeren versterkt.

Jongeren uit jeugdzorg ervaren als “probleem” en “kostenpost” gezien te worden, wat de afstand tot lokale en nationale politiek vergroot. Zorgverlaters zijn zelden een specifieke categorie in de beleidsdomeinen werk, onderwijs en armoedebestrijding.

5.6 Meervoudige transities

5.6.1 Transitie naar de zorg

Transitie naar jeugdzorg is een ervaring die veel jongeren zich erg goed herinneren. Voor de meeste jongeren is het een emotionele ervaring door de (verplichte) verwijdering van ouders, vooral als zij in eerste instantie niet weten wat er aan de hand is en waar ze naartoe gaan. Jongeren geven aan hier meer begeleiding bij nodig gehad te hebben, met name bij de verwerking van hun emoties omtrent de verwijdering van biologische familie. De nadruk in de begeleiding lijkt op praktische zaken te liggen, waarbij de sociaal-emotionele kant relatief weinig aandacht krijgt.

Ironisch is dat jongeren zich schuldig voelen over hun eigen “probleemgedrag” bij de transitie naar de zorg. Een jongere geeft bijvoorbeeld aan dat hoewel haar verzorger (in dit geval een familielid) erg goed probeerde het haar naar de zin te maken, haar eigen gedrag vaak problematisch was door emotionele kwesties of traumaverwerking. Hierdoor heeft zij het gevoel dat ze het werk van haar verzorgster “moeilijker maakte”, waar ze spijt van heeft.

Hoewel de verwijdering van ouders een emotionele en mogelijk traumatische ervaring is, voelen jongeren die bij hun familieleden als pleegouders intrekken deze transitie als “gewoon, want het is je [familie] weet je”. Medewerkers observeren dat niet-Westerse jongeren vaker bij eigen familieleden (bijvoorbeeld tante, oom, of grootouders) worden opgenomen voor pleegzorg, wat een natuurlijke en veilige overgang bevordert. Desalniettemin moeten jongeren wennen aan de andere opvoedingsstijl en gedragsregels van de nieuwe opvoeder. Jongeren lijken hierbij in tweestrijd tussen het “gewoon” vinden van de overgang maar tegelijkertijd moeten wennen aan nieuwe gedragsregels, normen en waarden.

Voor jongeren in een AMV-woongroep, is stichting Nidos hun (tijdelijke) voogd tot hun 18^e jaar. Jongeren in een AMV-woongroep geven aan dat zij niet zoveel problemen ervoeren met hun transitie vanuit het asielzoekerscentrum (AZC) naar de AMV-woongroep en dat ze het prettig vinden dat zij met leeftijdsgenoten hun ervaringen kunnen delen. Tegelijkertijd uiten jongeren en

medewerkers dat er grote behoefte is aan meer sociaal-emotionele zorg, waar de huidige vorm van “woonbegeleiding” niet aan kan voldoen (zie secties 5.4 en 5.8).

5.6.2 Transitie binnen de zorg

Jongeren binnen dit onderzoek hebben veelal meervoudige transitie binnen de jeugdzorg meegemaakt, met uitzondering van een aantal jongeren die binnen hun familie in pleegzorg opgenomen konden worden. Wanneer jongeren die meervoudige transitie binnen de jeugdzorg hebben meegemaakt hun transitiegeschiedenis samenvatten, beginnen ze vaak met veel aandacht aan het verhaal van hun transitie naar de jeugdzorg (de eerste keer dat ze met jeugdzorg in aanraking kwamen en van hun familie verwijderd werden). Hierbij geven ze veel aandacht aan de reden waarom ze naar jeugdzorg moesten, met veel loyaliteit naar de biologische familie toe. Daarna volgt een korte opsomming van jeugdzorglocaties en tijd die ze daar hebben doorgebracht, waarna ze naar een nieuwe groep/pleeggezin “moesten”. Het woord “moeten” dat regelmatig gebruikt wordt in deze opsomming wekt de indruk dat jongeren er zelf weinig zeggenschap over hebben gehad en zich overleveren aan het systeem.

Op de vraag of de vele transitie veel invloed op hen hebben gehad, trekken veel jongeren nonchalant hun schouders op: “je raakt eraan gewend”. Na verder doorvragen blijkt echter dat jongeren transitie meestal niet prettig vinden, opnieuw moeten wennen aan een nieuwe omgeving, nieuwe mensen om hen heen in hun nieuwe woning, en vaak gaat het ook gepaard met een nieuwe begeleider. De vraag is dus in hoeverre jongeren echt “gewend” (kunnen) raken aan de vele transitie, en in hoeverre nonchalant een *coping*strategie is geworden om met de vele transitie om te gaan en daarbij hun emoties verder te negeren of onderdrukken.

Twee begeleiders geven aan dat het wisselen van begeleiders inderdaad een terugkerend probleem is binnen de zorgorganisatie. Begeleiders signaleren dat het vaak de transitiefase is, daarbij ook de transitie naar een nieuwe begeleider, waar je de jongeren “verliest” – de transitie heeft een impact op hun geluk en gevoel van zelfregie, waarmee jongeren zich soms afsluiten voor de buitenwereld en begeleiding, wat soms kan leiden tot een opstapeling van problemen. Eerdere jaren is geprobeerd jongeren één begeleider te laten houden, maar organisatorisch bleek het niet mogelijk om dat goed te regelen omdat begeleiders binnen een bepaald zorgprogramma gepland staan.

Jongeren in een AMV-woongroep hebben meerdere transitie van hun verblijfsomgeving gehad voordat ze zelfs in Nederland aangekomen zijn. In Nederland zijn de meesten van een AZC in een AMV-woongroep geplaatst, en sommigen hebben meerdere woongroepen meegemaakt. Hoewel jongeren zich meer op hun gemak te voelen in een woongroep dan een AZC omdat ze met leeftijdsgenoten wonen, missen ze wel hun reisgenoten die vaak in een AZC verblijven en onderhouden ze telefonisch contact met elkaar. Het persoonlijk contact binnen woongroepen onderling en met begeleiders lijkt cruciaal te zijn voor hun gevoel van veiligheid en welzijn (zie ook sectie 5.8).

De nonchalante (of: afgestompte) houding van jongeren ten opzichte van vele transitie binnen de jeugdzorg, en daarmee de noodgedwongen veerkracht, is ook herkenbaar bij jongeren in een AMV-woongroep. Medewerkers van Nidos observeren dat deze veerkracht gepaard gaat met een sterk gevoel van verantwoordelijkheid en oriëntatie op een stabiele toekomst waarin gezinshereniging een belangrijke rol speelt:

“Jongeren zeggen: ‘nou ik ben nu hier, (...) ik ga vooruit.’ En dat is echt een mentaliteit die in deze jongeren echt enorm anders hebben van eigenlijk... normale jongeren. Van we willen door, we gaan vooruit, en we laten achter eigenlijk wat we hebben meegemaakt. Ook omdat ze weten dat ze sterk móeten blijven. Want er komt nog een gezinshereniging bijvoorbeeld aan. Dus ze moeten het wel dragen want ze zijn verantwoordelijk.” [I26, medewerker stichting Nidos]

Vanwege deze nadruk op verantwoordelijkheid en veerkracht, is er weinig aandacht voor de sociaal-emotionele consequenties van een transitie, waarbij in sommige gevallen het welzijn van de jongere in het geding is. Daarnaast bevestigt het voor jongeren het gevoel het zelf te moeten doen en zelf te moeten oplossen, waarbij er met name voor jongeren in een AMV-woongroep weinig aandacht lijkt te zijn voor begeleiding, sociaal-emotionele zorg en traumaverwerking⁵.

5.6.3 Transitie naar en voorbereiding op zelfstandigheid

De meeste jongeren uit jeugdzorg kijken uit naar zelfstandigheid, en associëren dit met vrijheid en zelf beslissingen kunnen maken. Veel jongeren denken er zich tegen die tijd goed op voorbereid te voelen, en kijken uit naar de periode van onafhankelijkheid om zelfstandig te zijn:

“Ik weet niet echt wat ik ga kunnen vinden als ik achttien ga worden. Wat er allemaal gaat gebeuren ,maar ik weet wel dat ik zelfstanding ga worden. (...) Ja, jawel [ik kijk er wel naar uit] en ook weer niet want het is natuurlijk wel een beetje eng maar ik kijk er wel naar uit omdat ik bijvoorbeeld basis dingen wel gewoon weet (...) het is voor mij niet vreemd of zo en ik vind het ook niet heel eng maar het is wel gewoon spannend.” [LH2, vrouw, jeugdzorg]

“Nu nog niet, maar als ik dan zelfstandig ga wonen heb ik het gevoel dat ik het aankan” [S22, vrouw, jeugdzorg]

Voor de meeste jongeren is het wel belangrijk eerst hun middelbare school af te hebben. De andere, meest voorname, reden dat veel jongeren uit begeleid wonen-trajecten nog niet zelfstandig wonen is het gebrek aan betaalbare huisvesting in Amsterdam.

Jongeren moeten over het algemeen op hun 18^e de jeugdzorg moeten, maar in sommige gevallen kunnen zij aanspraak maken op verlenging. Ook binnen begeleid wonen kunnen jongeren langer gebruik maken van begeleiding. Voor AMV-jongeren is de knip van 18-/18+ wel streng: zodra er huisvesting voor hen is gevonden, wordt van hen verwacht dat zij de AMV-woongroep zullen verlaten. Des te opvallender is het dat van alle jongeren die geïnterviewd zijn, de jongeren in jeugdzorg verwachten op hun 18^e de jeugdzorg te verlaten (18-19 jaar voor jongeren in begeleid wonen), en de AMV-jongeren verwachten tussen hun 19^e-20^e zelfstandig te gaan wonen – wat niet in lijn is met de realiteit. Ook uit 41.7% van de jongeren dat zij niet weten hoe ver van tevoren zij zullen horen wanneer zij de zorg moeten verlaten. Van de jongeren die wel weten wanneer het hen verteld wordt, vindt het merendeel dat dit op een goede tijd gebeurt (zie Tabel 3).

⁵ Jongeren uit AMV-woongroepen kunnen aanspraak maken op psychologische hulp in hun eigen taal, wat via stichting Nidos geregeld kan worden. Dit is echter wel na signalering van een probleem. Het gebrek aan emotionele zorg die jongeren ervaren, in combinatie met mogelijke sociaal-culturele belemmeringen om psychologische zorgbehoeften aan te kaarten, duidt er echter op dat een meer anticiperende benadering van belang kan zijn voor het welzijn en toekomstige functioneren van deze jongeren.

Tabel 3 - Gemiddelde tijd van tevoren dat jongeren wordt verteld /willen dat hen wordt verteld wanneer zij de zorg zullen verlaten (N=12)

	Jongeren uit jeugdzorg (n=6)	Jongeren in AMV-woongroep (n=6)
Wordt korter dan een jaar van tevoren verteld (%)	5/6	1/6*
Wordt langer dan een jaar van tevoren verteld (%)	0/6	1/6
Wil korter dan een jaar van tevoren verteld worden (%)	5/6	3/6
Wil langer dan een jaar van tevoren verteld worden	1/6	0/6

* 1 van de jongeren uit de AMV-woongroep is minder dan een week van tevoren verteld dat hij de woongroep moest verlaten. Voor 1 jongere was dit meer dan een jaar van tevoren. De andere 4 jongeren hadden geen idee.

Doordat de verwijdering van hun ouders vaak een negatieve gebeurtenis is waar jongeren nog lang moeite mee hebben, zien sommigen hun transitie naar zelfstandigheid dan ook als een vrijheid waarin ze weer zelf kunnen beslissen of en hoe vaak ze hun eigen ouders zien:

“Het is een beetje als een soort ketting, dat ik dan vast zit aan het verleden en als ik 18 ben, ben ik eindelijk vrij. Ik wou vroeger heel graag terug naar mijn moeder en wou een normaal kind zijn en dat maakte me best ongelukkig. En jeugdzorg was heel streng daarin. (...)” [S12, vrouw, jeugdzorg]

Hoewel jongeren het vooruitzicht van zelfstandigheid vooral als emanciperend en bevrijdend zien, vinden bijna alle respondenten de leeftijdsgrens van 18 te vroeg, met name door financiële kwesties, en pleiten voor een opschuiving naar 23 jaar. Met 18 jaar voelen jongeren zich nog niet zelfstandig genoeg om zelf alles te moeten doen en sommigen omschrijven het als “in de steek gelaten worden” door hun eigen overheid omdat al hun terugvalmechanismen en relaties die zorg verleenden plotseling wegvallen [zie ook [55]].

Jongeren ervaren dat er met de transitie naar 18+ meer verantwoordelijkheden bij de jongeren zelf terecht komen (zie Tekst Box voor een samenvatting van kwesties waar jongeren mee te maken krijgen op hun 18^e). Financiële uitgaven, betalen van een zorgverzekering, het eigen risico, en passende woonruimte vinden zijn de grootste obstakels waar jongeren tegenaan lopen. Hoewel ze huursubsidie, zorgtoeslag, en in sommige gevallen bijzondere bijstand kunnen aanvragen, zijn deze toeslagen lang niet altijd toereikend. Een groot deel van de belanghebbenden, begeleiders, en jongeren geeft aan dat met de verantwoordelijkheid hun eigen zorgverzekering, inclusief eigen risico, te betalen, zij hun eigen zorg niet meer kunnen betalen en hierop “besparen”. Het gebrek aan betaalbare woonruimte, kenmerkend voor Amsterdam, zorgt ervoor dat veel jongeren gebruik maken van de begeleid wonen-trajecten zonder de begeleiding zozeer nodig te hebben “omdat ik het daar tenminste kan betalen”, en anderen op straat belanden waardoor ze zonder adres ook geen aanspraak meer hebben op toeslagen of bijstand. Verder bestaat er door deze reeks aan financiële en praktische zorgen waar jongeren mee te maken krijgen op hun 18^e, een risico dat **sociaal-emotionele kwesties** waar sommige jongeren nog steeds mee worstelen door praktische zaken overschaduw worden en niet adequaat behandeld worden.

Met de invoering van de nieuwe Jeugdwet (2015) zou de verplaatsing van de verantwoordelijkheid naar de Gemeente in ieder geval gemeentelijke verantwoordelijkheid moeten stimuleren: de

Gemeente heeft er baat bij heeft dat “jongeren niet werk- of dakloos worden vanwege de hoge kosten”. Met de verlegging van verantwoordelijkheid naar de Gemeente als een jongeren 18+ is, verschuift ook het paradigma waarmee de jongere benaderd wordt; van zorgverlening tot inzetbaarheid. Een gemeentewerker observeert:

“Onder 18 is er over het algemeen meer aandacht voor de zorgproblematiek die er is, dus dan richt je je daar heel erg op. Boven de 18 is de focus juist meer op hoe ga je straks jezelf staande houden in de samenleving en die arbeidsmarkt? Dus de trajecten die al eerder zijn ingezet die sporen niet altijd met welk doel je wil uitkomen.” [I16, medewerker Gemeente Amsterdam]

Andere experts in de jeugdzorg benadrukken een zelfde perspectief, en stellen dat er meer aandacht zou moeten zijn voor de “normalisering” in plaats van de “problemativering” van jongeren in jeugdzorg, en dat de insteek van zorg en voorbereidingen op zelfstandigheid gericht zouden moeten zijn op **burgerschap**.

Beleidsmedewerkers noemen vijf voorwaarden waar naartoe gewerkt moet worden voor zelfstandigheid na het 18^e levensjaar: 1) Band met hulpverlener; 2) Gezonde financiële situatie; 3) Plek om te wonen/verblijven voor langere tijd; 4) Dagbesteding (vrijwilligerswerk, of school, of een opleiding, of een combinatie); 5) Informele support. De vijf voorwaarden van de Gemeente Amsterdam lijken redelijk in lijn met de kwesties die jongeren naar voren brengen betreffende de transitie naar zelfstandigheid. Daarnaast benadrukken jongeren juist dat er **gebrek aan duidelijkheid en informatievoorziening** is omtrent hun toekomstplannen en zorgmogelijkheden, en ook of en naar wie ze toe kunnen voor een probleem. Dit heeft als gevolg dat veel jongeren het gevoel hebben zelf alles te moeten doen, en vergt veel zelfregulering en eigen initiatief van jongeren in jeugdzorg. In lijn hiermee, pleiten veel jongeren en begeleiders voor meer **participatie** in het opzetten van hun

Tekst box - Opsomming knelpunten in ‘het systeem’ met transitie naar 18+:

Jongeren en begeleiders benadrukken de volgende kwesties waar jongeren mee te maken krijgen als zij vanaf hun 18^e zelfstandig worden.

- *(Pleeg)ouders krijgen minder toeslagen (kostendelersnorm) als kind 18 wordt, waardoor kinderen **noodgedwongen het huis uit** gaan en meer risico lopen op dakloosheid;*
- *Gebrek aan (betaalbare) **woonruimte** in Amsterdam vormt de grootste problematiek. **Huurtoeslag is leeftijdsgebonden**: jongeren tussen de 18 en 23 mogen een woning huren tot €414,02 inclusief servicekosten, om in aanmerking te komen voor huurtoeslag, wat in Amsterdam bijna niet mogelijk is. Daarom kloppen veel jongeren aan bij Begeleid Wonen, wat de Gemeente in verhouding meer geld kost, en waar sommige jongeren begeleiding krijgen die ze eigenlijk niet nodig hebben maar er is geen andere optie voor hen omdat er geen woonruimte is;*
- *Gezondheidszorg niet meer kunnen betalen door **eigen risico en zorgverzekering** die vanaf 18^e bekostigd moeten worden. Jongeren stoppen (noodgedwongen) met behandelingen (die soms door rechter zijn opgelegd);*
- *Door toegenomen vrijheden die jongeren krijgen bij webwinkels, banken, telefoonproviders, en leningen voor onderwijs, bouwen jongeren snel duizenden euro’s aan **schulden** op. Hierbij komen de hogere levenskosten waarmee ze geconfronteerd worden na hun 18e (zie hierboven);*
 - *Angst voor nog hogere schulden weerhoudt veel jongeren ervan verder te gaan leren;*
 - ***Vertraging** in het aanvragen van een uitkering als jongere 18 wordt, waardoor **schulden** oplopen;*
- *Gebrek aan **relationele en financiële mechanismes om op terug te vallen** bij tegenslagen;*
- *Gebrek aan **informatievoorziening** over en **zeggenschap** in zorgplan en toekomst.*

toekomstplan en zorgtraject, afhankelijk van de ontwikkeling en capaciteiten van een jongere.

De jongeren in de AMV woongroep kijken, in tegenstelling tot jongeren uit jeugdzorg, over het algemeen niet uit naar zelfstandigheid, met uitzondering van één jongere die het niet prettig wonen vindt op de woongroep. Een aantal jongeren in de AMV-woongroep leek zelfs in paniek te raken bij het idee dat ze zelfstandig zouden moeten gaan wonen en herhaalden stellig dat zij dicht bij hun familie willen zijn, te jong zijn om zelfstandig te gaan wonen, en alleen wonen voor hen geen optie is. De woongroep voelt voor hen aan als het wonen met broers, totdat hun ouders terug komen.

“Dit is de tweede dag dat ik op mezelf woon. Ik was er niet echt klaar voor. Het is niet omdat ik denk dat ik er klaar voor ben om deze uitdaging aan te gaan, het is gewoon de regel en het aanbod dat ik heb hier. Als ik had mogen kiezen, had ik niet voor deze weg gekozen. Het is echt anders nu. Ik kan maar een keer per week met vluchtelingenwerk praten. Dat is een hele plotselinge overgang. Ik was er aan gewend om steun te krijgen als ik dat nodig had. We waren heel close in de AMV-woongroep. Ik kon gewoon naar de begeleiders toe als ik hun steun nodig had. Nu is het anders.” [LH1, man, AMV zorgverlater]

“Ik wil niet alleen gaan wonen. Ik wil niet zelfstandig zijn. Ik wil dat mijn familie hier is en tot die tijd wil ik in een woongroep zoals hier verblijven waar begeleiders naar mij omkijken. Ik ben er mentaal nog niet klaar voor om zelfstandig te gaan wonen.” [LH4, man, AMV]

“Ik wacht op mijn familie, en ga met hen wonen. Ik wil hier op hen wachten. En niet zelfstandig wonen. Nidos moet voor mij blijven zorgen. Ik ben er nog niet klaar voor om zelfstandig te wonen. Misschien in de toekomst, als mijn familie hier al is.” [S5, man, AMV]

Veel jongeren voelen niet alleen emotionele stress, maar zijn ook niet tevreden met de voorbereidingen die ze krijgen. Zij (en hun begeleiders) zouden graag willen dat hun begeleiders tijd zouden hebben om hen te helpen leren koken, bankzaken te regelen, of te helpen met hun onderwijstraject.

Stichting Nidos heeft een standaard voorbereidingstraject voor jongeren die zelfstandig gaan worden die begint als jongeren 17,5 zijn, en op 17 jaar en 9 maanden een opvolging heeft. Jongeren worden bij deze overdrachtsgesprekken uitgenodigd en er is een tolk aanwezig om het voor de jongere te vertalen. Desondanks hebben jongeren in een AMV-woongroep die meededen aan dit onderzoek niet altijd volledig besef of een gevoel van controle op hun toekomst en transitie naar zelfstandigheid. Begeleiders observeren ook dat na hun transitie naar zelfstandigheid, jongeren uit een AMV-woongroep niet goed genoeg voorbereid zijn op deze sprong naar onafhankelijkheid, en afhankelijk zijn van vrijwilligers om hun bijvoorbeeld hun bijstand aan te vragen vanwege de taalbarrière. Ook wat betreft sociaal-emotionele hulp vallen jongeren met een AMV-status in een gat; tot hun 18e krijgen jongeren vaak de nodige extra financiële hulp en voor bijvoorbeeld bezoek aan psychologen (in hun eigen taal), die ze na hun 18e zelf moeten bekostigen uit hun eigen risico waardoor jongeren dan “de keuze maken” om de behandeling niet door te zetten. Er lijkt dus een discrepantie te zijn tussen de wil van jongeren om zelf grip te krijgen op hun leven, en het gebrek aan middelen om hen het complexe systeem dat te maken heeft met financiën, bijstand, en andere regelingen bij te brengen.

Gezinshereniging is daarbij een grote bron van stress voor jongeren in AMV-woongroepen, en begeleiders en zorgmedewerkers signaleren dat niet alleen de transitie naar zelfstandigheid, maar ook de transitie naar gezinshereniging begeleiding vereist. Zij zien dat nadat jongeren al lange tijd zelfstandig in Nederland hebben gewoond, gezinshereniging een nieuwe transitie is waarbij relationele dynamiek verandert:

“Gezinshereniging is ingewikkeld, want de jongens en de meisjes die hier naartoe komen, komen onder de jurk van ouders vandaan en met name die van de vader vandaan, en groeien hier op tot volwassenheid. En met gezinshereniging komt de vader weer en dan is er een nieuwe koning op de heuvel maar (...) die heeft zijn kind nodig om te kunnen functioneren in deze maatschappij. En dat is zowel voor ouder als jongere bijzonder ingewikkeld.” [I14, medewerker jeugdzorg]

Hoewel jongeren die hebben mee gedaan in dit onderzoek allemaal nog in afwachting waren van gezinshereniging, of daar geen uitzicht op hadden, laat bovenstaande ervaring duidelijk zien dat er ook voor transitie uit de zorg richting gezinshereniging sociaal-relatieve begeleiding nodig is.

5.7 Onderwijs

Veel jongeren uit de jeugdzorg geven aan het moeilijk te vinden om op school mee te komen. Dit komt enerzijds door sociaal-emotionele problematiek waar zij mee te maken hebben en ten koste gaat van hun concentratie, en anderzijds door gebrek aan financiële middelen om school te betalen of angst voor nog meer schulden om bij te lenen om verder te leren.

Wat betreft **sociaal-emotionele kwesties**, noemen jongeren dat persoonlijke trauma's en het gevoel ongelukkig te zijn door het niet meer bij familie wonen hun relaties en resultaten op school beïnvloedt:

“Door problemen van pleegkinderen is het soms moeilijk om op school te focussen. Dus het kan zo zijn dat ze minder of niks meer aan school doen.” [S11, man, jeugdzorg]

Daarnaast is het voor sommige jongeren uit jeugdzorg lastiger om zich te kunnen identificeren met klasgenoten, omdat jongeren uit jeugdzorg zich volwassener voelen door alle levenservaring die ze al te verwerken hebben gehad, en soms ook in leeftijd ouder zijn dan hun klasgenoten door vertraging in onderwijs door gebrek aan concentratie of het missen van lessen tijdens transities.

Wat betreft **financiële barrières** zijn kosten van het onderwijs en gebrek aan (duidelijkheid over) vergoedingen een barrière voor participatie op een passend onderwijsniveau. Jongeren overwegen lagere en kortere onderwijstrajecten te volgen om hoge kosten te besparen. Dit kan als gevolg hebben dat jongeren onderwijs volgen dat niet past bij hun capaciteiten, wat als demotiverend wordt ervaren door jongeren. Bovendien wijst deze kostenafweging op sociale stratificatie waarbij jongeren met meer financiële middelen meer keuze hebben en makkelijker toegang hebben tot hogere vormen van onderwijs.

Terwijl jongeren op het Hoger Beroepsonderwijs (HBO) en Wetenschappelijk Onderwijs (WO) weinig problemen hebben met **doorstromen**, ervaren jongeren op het MBO-onderwijs weinig begeleiding en ruimte om extra uitdaging of vaardigheden toe te voegen aan hun profiel: **stapelen** wordt niet altijd toegestaan door MBO-schoolleiding. Andere belanghebbenden zien verklaringen hiervoor in financiering die afhankelijk is van afstuderen van jongeren, de focus op startkwalificatie die

verantwoordelijkheid van MBO-scholen wegneemt om jongeren verder op te leiden en ambities te stimuleren, en het feit dat zij geen verantwoording aan de Gemeente af hoeven te leggen, wat een integrale aanpak (en kwaliteitscontrole) moeilijker maakt. Opvallend is hierbij dat wanneer beleidsmedewerkers, experts, en belanghebbenden het belang van geïntegreerde benaderingen benadrukken, dit bijna altijd betrekking heeft op het MBO onderwijs. Bovendien onderstrepen belanghebbenden en werkgelegenheid-experts dat er meer aandacht zou moeten zijn voor beroepsoriëntatie en begeleiding in de voorbereiding op de arbeidsmarkt (bijv. in stagebemiddeling of opstellen van CV en sollicitatiebrief). De kwaliteit van (MBO-)onderwijs is daarmee dus een belangrijke factor voor uitsluiting op de arbeidsmarkt, en zou zich moeten richten op positieve talent- en identiteitsvorming voor jongeren (zie ook sectie 5.11.2).

Tegelijkertijd zien beleidsmedewerkers onderwijs als een kans op een preventieve aanpak door vroege signalering van mogelijke problematiek, en een manier tot **burgerschaps- en identiteitsvorming** (in lijn met [55]). Dit wordt bevestigd door schoolpersoneel van voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (VAVO) en een MBO-school in Amsterdam, waar medewerkers benadrukken dat het onderwijs belangrijke kansen biedt om bij te dragen aan een positief zelfbeeld bij jongeren. Tegelijkertijd wordt dit voor leerlingen op VAVO en MBO-scholen bemoeilijkt omdat zij vaak gestigmatiseerd worden als “tweede kans-onderwijs” en andere vergelijkbare negatieve stereotypingen.

Voor jongeren in een AMV-woongroep zijn het gebrek aan scholing in thuisland, in combinatie met taalbarrière, vaak de grootste obstakels om mee te komen in hun huidige onderwijs. Tijdens hun verblijf binnen de AMV-woongroep gaan jongeren naar de Internationale Schakelklas (ISK) om Nederlands te leren. De meeste van de jongeren in een AMV-woongroep die onderdeel waren van dit onderzoek gaan naar deze ISK en weten niet wat voor onderwijstraject daarna zal volgen voor hen. Medewerkers van Stichting Nidos observeren dat het standaardtraject voor deze jongeren vaak is om na de ISK naar MBO 1 te gaan voor een entreeopleiding. Een enkele uitzondering (jongeren die bijvoorbeeld in thuisland al veel onderwijs gehad hebben en goed Engels spreken) zijn er mogelijkheden voor de jongere om naar het hoger onderwijs te gaan. Veel van de jongeren in een AMV-woongroep worden door taalbarrière en onderwijsachterstand echter ingeschat een laag IQ te hebben. Hierbij krijgen veel jongeren uit de AMV-woongroep een (onterechte) LVB-indicatie wat hun inclusie op de arbeidsmarkt en passend onderwijs verder zal bemoeilijken. De focus in het onderwijs van jongeren in de AMV-woongroep lijkt dus te liggen op de jongere **zo snel mogelijk door het systeem** te helpen en een **entreekwalificatie** te laten halen, en minder op investeren in de bevordering van burgerschap, identiteit, en ambities.

5.8 Relationale beweging

5.8.1 Relationale beelden

Jongeren reflecteren in grote maten op hoe zij **zichzelf en hun eigen gedrag zien in relatie tot anderen**. Opvallend is dat dit vaak negatieve beelden zijn, zowel beelden van zichzelf, als beelden van anderen.

Voor veel jongeren is het feit dat zij jeugdzorg krijgen en niet meer bij hun biologische ouders wonen, een bron van frustratie en **onzekerheid**. Deze onzekerheid beïnvloedt ook hun relaties en ambities; jongeren zeggen vaak dat hun grootste barrière om hun ambities te bereiken “henzelf” is, bijvoorbeeld door geen ritme kunnen vinden in je dag, het ritme niet vast kunnen houden,

emotioneel onstabiel of depressief worden [FGD15, vrouw, jeugdzorg]. Zorgverleners zien dat jongeren uit jeugdzorg vaak een laag zelfbeeld hebben en bij voorbaat denken dat dingen niet lukken. Jongeren zien daarbij opnieuw een eigen verantwoordelijkheid om door te zetten en zelf de touwtjes in handen te nemen:

“Doorzettingsvermogen en wilskracht zijn de twee dingen die belangrijk zijn en dat is soms moeilijk te vinden in jongeren” [S25, vrouw, jeugdzorg]

Een gevoel van gebrek aan wilskracht en het gevoel dat alles in het leven fout is gegaan tot nu toe [FGD19, man, jeugdzorg], draagt bij aan een laag zelfbeeld en negatieve relationele beelden. Hierdoor ontwikkelen jongeren weinig hobby's en toekomstdromen.

Deze negatieve relationele beelden en gebrek aan hobby's en toekomstdromen resoneren met wat een expert definieert als **“bestaansleegte”** – een gebrek aan ambities en doelen die invulling geven aan je bestaan, wat risicovol is omdat het meer kans meebrengt op criminaliteit, depressie, en suïcide [I20, expert jeugdzorg]. Deze bestaansleegte lijkt jongeren die een periode van afwachting [12] ervaren des te kwetsbaarder te maken; jongeren zijn in afwachting van een betere toekomst, maar de negatieve ervaring van een bestaansleegte leidt hen niet per se in de goede richting om hier iets aan te veranderen. De meeste jongeren lijken geen hobby's te hebben of een sport te beoefenen. Toch hebben een aantal jongeren vroeg sporten gedaan waar ze heel enthousiast van werden, zelf met ambities om professioneel sporter te worden. Maar door omstandigheden (gebrek aan geld, motivatie, of moeten prioriteren van werk) is die sport vaak opgegeven. Andere jongeren zeggen lui te zijn en daardoor niet te sporten/te willen werken. Luiheid is vaak ook de reden die jongeren geven als zij geen concrete ambities hebben:

“Over twee jaar wil ik mijn MBO-opleiding af maken en dan mijn eigen bedrijf beginnen maar ik ben lui, dus ik heb nog niet bedacht wat voor bedrijf” [FGD19, vrouw, jeugdzorg]

Luiheid lijkt in bredere zin een excuus en reden voor jongeren om geen ambities of doelen op te stellen die invulling kunnen geven aan hun bestaan, en positieve relationele beelden kunnen bevorderen. Het lijkt echter ook te dienen als een excuus om de eigen ambities niet te halen en benadrukt de eigenverantwoordelijkheid die jongeren voelen om zelf voor succes te zorgen – de oorzaak voor falen of gebreken wordt bij henzelf neergelegd.

Wanneer jongeren reflecteren op hun individuele verwachtingen van anderen in hun relaties (**relationele beelden van anderen**), blijkt dat zij regelmatig negatieve ervaringen en indrukken hiervan hebben. Ze ervaren als probleemkind gezien te worden door medeleerlingen, ouders van medeleerlingen, docenten en soms zelfs door de Gemeente Amsterdam (door als kostenpost gezien te worden). Daarnaast komt ook hier luiheid weer naar boven, waarmee gerefereerd wordt aan nalatigheid en gebrek aan initiatief van jongeren waarmee jongeren snel bestempeld worden. Jongeren en belanghebbenden erkennen dat vaak voorbijgegaan wordt aan achterliggende problematiek (laag IQ, depressie, financiële zorgen of andere kwesties) die soms niet bekend is of niet herkend wordt, en luiheid als excuus of verklaring wordt opgevoerd. Het is daarom belangrijk dat er gekwalificeerd personeel werkt bij jongerenpunten die ervaren is in het herkennen van achterliggende problematiek [I28, schoolmedewerker].

Jongeren hebben veelal het idee dingen zelf te moeten doen, en daar zelf verantwoordelijk voor te zijn, met name bij gebrek aan sociaal-emotionele zorg en overdracht tussen transities. De emoties bij een verhuizing zien veel jongeren bijvoorbeeld als iets dat ze zelf moeten reguleren of “aan gewend” horen te zijn (zie ook sectie 5.6). Dit gevoel van verantwoordelijkheid (en wellicht schuldgevoel of het idee te falen als het niet lukt emoties te controleren) lijkt in contrast te staan met relationele beelden van passiviteit en luiheid. Dit kan het idee versterken dat het niet kunnen reguleren van emoties gevolg is van eigen gebrek aan kunnen, waarvoor een excuus/verklaring wordt gezocht in eigen gebreken in plaats van de oorzaken elders te zoeken.

5.8.2 *Verbondenheid*

Hoewel jongeren verbondenheid en relationeel netwerk niet aangeven als een van de belangrijkste kwesties waar zij mee te maken hebben in hun voorbereiding naar zelfstandigheid, lijken relationele beweging en wisselvallig positieve/negatieve relaties met ouders, begeleiders, en leeftijdsgenoten een grote invloed te hebben op het welzijn van jongeren. Deze wisselvallige relaties leiden er soms toe dat jongeren vooral uitkijken naar zelfstandigheid om niet meer afhankelijk te hoeven zijn van overgangen en relaties met andere jongeren op residentiele zorg. Tegelijkertijd zorgt het voor stress omdat er gebrek is aan een terugvalmechanisme.

De meeste jongeren raken erg geëmotioneerd als ze over hun biologische familie praten, of vermijden het onderwerp. Onder jongeren in pleegzorg/begeleid wonen heerst, hoewel de relatie vaak juist negatief is (geen steun, geen begrip, of helemaal geen contact), een sterke loyaliteit naar biologische ouders en familie toe met een groot verantwoordelijkheidsgevoel en soms spijt van eerder gedrag:

“Mijn vader begrijpt mij gewoon niet, dat weet ik, en daar moet ik mij op aanpassen. Maar ik houd echt veel van hem (...) als ik weer in therapie ga mag mijn moeder dat echt niet weten, daar gaat ze aan onderdoor. Daarom twijfel ik of ik wel moet gaan” [FGD15, vrouw, jeugdzorg]

“Ik wist niet dat ik voor lang weg ging daarom heb ik niet goed gedag tegen mijn vader gezegd. Daar denk ik nog best vaak aan terug.” [FGD19, man, jeugdzorg]

Tegelijkertijd heeft afwijzing van ouders daarom juist een grote negatieve invloed op jongeren (zie ook sectie 5.11), wat vaak een oorzaak is voor complexe sociaal-emotionele behoeftes.

Het vergt soms tijd voor jongeren om een goede relatie en vertrouwen op te bouwen met nieuwe verzorgers, wat mede versterkt wordt door de emotionele behoeften van jongeren nadat ze plotseling gescheiden worden van hun biologische ouders. Wanneer het niet lukt een positieve relatie op te bouwen, leidt dit tot meer transities en vaker grotere disconnecties met verzorgenden. Een aantal jongeren geeft aan dat hun ervaringen bij pleegzorg niet positief waren. Ze voelden zich niet goed behandeld door hun pleegouders (en één jongere vertelt zelfs een aantal nachten op straat te hebben geslapen door toedoen van pleegouders).

Het contact onderling op residentiele zorg is voor sommige jongeren een positievere ervaring dan voor pleegzorg omdat je op de groep “tenminste mensen om je heen hebt” en het “gezellig is in de groep als je thuiskomt”. Voor sommigen is de connectie op begeleid wonen-groepen ook een manier om in contact te zijn met andere jongeren die eenzelfde soort verhaal hebben. Dit wordt echter niet

door alle jongeren zo wordt ervaren – anderen zeggen liever met “normale” mensen om te gaan (i.e. leeftijdsgenoten die wonen in een reguliere gezinssituatie) omdat die in hun ervaring minder probleemgedrag vertonen. [D19, vrouw, jeugdzorg]

Een opvallende bevinding is dat veel jongeren, als hen gevraagd wordt naar hun relatie met hun begeleider of voogd, vaak niet weten wie dat is, welke rol diegene vervult, of welke van hun vele begeleiders aanspreekpunt bij welke problemen zijn:

“Maar verder [heb ik] niet echt [contact met mijn begeleider]. Maar ik heb wel gesprekken met [mijn begeleider], om de zes maanden. // Om de zes maanden? // Ja, (...) of drie denk ik. Sorry. // Om de drie maanden? // Ja ik denk drie, kan me niet echt meer herinneren [lacht].”
[LH2, vrouw, jeugdzorg]

“In het begin wist ik ook niet welke begeleider voor welk probleem was. Ik heb hoofdbewoner, psycholoog, begeleider, en persoon voor klusjes in huis (meldpunt). Ik heb er een jaar over gedaan om uit te vinden wie waarvoor is, en welk probleem je het beste waar kunt bespreken” [D19, vrouw, jeugdzorg].

Ondanks deze onduidelijkheid, is de relatie tussen jongeren en hun begeleiders vaak wel goed. Begeleiders worden vaak omschreven als open, beschikbaar, benaderbaar, en vertrouwelijk. Des te storender is het wanneer jongeren met een transitie naar een nieuwe zorgvorm (bijvoorbeeld van pleegzorg naar residentiele zorg of begeleid wonen) een nieuwe begeleider toegewezen krijgen (zie sectie 5.8.1).

Voor jongeren in een AMV-woongroep lijkt hun scheiding met hun biologische familie de oorzaak van de sterkste gevoelens van trauma, schuld, en onzekerheid over hun eigen toekomst en de veiligheid van hun familieleden. In hun samenvattingen van hun reis naar Nederland noemen zij met weinig moeite de landen waar zij doorheen hebben gereisd en dat de boottocht “best wel spannend was”, maar vragen over verbondenheid met hun biologische familie leidden echter vaak tot zichtbare angst en onzekerheid. Uit hun antwoorden komt naar voren dat hun relatie met hun biologische familie de essentie lijkt van hun identiteit en welzijn:

“Mijn moeder is mijn leven. Ze heeft mij en mijn zus helemaal zelf opgevoed, ze is een alleenstaande moeder. Zij woont nu in [buurland van land van herkomst] en om [daar] als vluchteling te wonen is echt zwaar. De straat oplopen brengt risico's met zich mee, en ik krijg nachtmerries als ik eraan denk dat zij daar elke dag doorheen moet gaan. Ik denk veel aan wat eraan gedaan kan worden om samen te zijn zodat dingen beter kunnen worden.” [LH1, man, AMV]

“Wat ik voel is gewoon verdriet, en ik wil er niet veel over praten. Als ik ouder ben en zelfs als ik helemaal zelfstandig ben, wil ik met mijn familie wonen. Ik kijk ernaar uit om met hen samen te zijn.” [LH4, man, AMV]

“Het is beter voor kinderen om met ouders te wonen. Iedereen wil graag met zijn familie wonen. Het is beter tegen stress, ik denk vaak aan mijn moeder, zij is alleen in [land van herkomst]. Het is moeilijk hier zonder familie” [S8, man, AMV]

Daarnaast observeren medewerkers van stichting Nidos en begeleiders ook een sterk verantwoordelijkheidsgevoel van jongeren in een AMV-woongroep naar hun familie toe; verantwoordelijkheid om goed Nederlands te leren en alles gereed te hebben voor als hun ouders naar Nederland mogen komen). Dit hangt ermee samen dat voor veel jongeren in een AMV-woongroep hun verbondenheid en welzijn sterk afhankelijk is van hun relatie met hun familie.

De relatie onderling op de AMV woongroep wordt vaak als goed ervaren, omdat jongeren vergelijkbare ervaringen hebben en in hun vrije tijd met elkaar koken en lachen, en het is een welkome “afleiding van het lijden” [LH4, man, AMV]. Op eenzelfde manier lijkt de relatie met de begeleiders meer bepalend dan taalniveau of integratie met Nederlandse mensen in hun woonomgeving voor hun gevoel van welzijn. Een jongere reflecteert dat zijn geluksgevoel erop vooruit is gegaan sinds hij in een nieuwe woongroep is gearriveerd, omdat de begeleiders in de vorige woongroep contact met hen vermeden wat hem erg dwars zat:

“[Begeleiders in de vorige woongroep] gaven ons geen enkele kans om met hen te praten, onszelf te ontwikkelen of te leren. Hun gezichtsuitdrukking was erg vermijdend. We durfden niet met ze te praten en gebruik te maken van hun [begeleiding]. We durfden ze niet te benaderen of van ze te leren. Er was een enorm gat en afstand tussen ons als jongeren en de begeleiders. Ik ben echt blij met waar ik nu ben” [LH1, man, AMV].

Jongeren uiten een grote behoefte om met begeleiders te praten, en jongeren die net uit de woongroep vertrokken zijn, noemen dat als een van de factoren die ze missen en nodig hebben nu ze zelfstandig wonen. Begeleiders zouden meer tijd en bezetting willen hebben op de groep, om de relatie met de jongeren te verbeteren en meer aandacht te kunnen besteden aan voorbereiding op zelfstandigheid en integratie.

5.9 Identiteitsvorming

Wat betreft identiteitsvorming blijkt dat jongeren regelmatig hun vorming, normen en waarden bijsturen en in grote mate reflecteren op wie ze zijn. Dit wordt versterkt wanneer zij te maken krijgen met meerdere transitie en relationele verandering. Daarnaast is er behoefte aan het vormen van een identiteit en voeden van ambities en toekomstplannen, wat bij kan dragen aan positieve identiteitsvorming.

Door transitie naar nieuwe verzorgers met nieuwe opvoedingsstijlen en gedragsregels moeten jongeren soms hun normen aanpassen, of als zij het gevoel hebben te weinig sturing te krijgen, zelf hun eigen normen vormen en gedrag sturen. Dit gebrek aan sturing van buitenaf maakt jongeren ook kwetsbaarder voor “verkeerde vrienden”, waarvan jongeren en belanghebbenden zeggen dat dat een oorzaak is voor slechte cijfers, gebrek aan ambities en negatieve ontwikkelingen in hun leven. Daarbij komt het voor veel jongeren erop neer dat zij een grote mate aan **zelfsturingcapaciteiten** moeten bezitten en een doel nodig hebben om voor ogen te houden om op een goede toekomst gericht te blijven, en soms de normen van biologische ouders in stand te houden:

“Dus op de momenten dat je echt serieus moet zijn weet [mijn pleegouder] niet echt een manier om jou goed op gang te laten werken. Ze was niet echt de strenge ouder. Daardoor moest ik echt stil staan en mijn eigen, mijn eigen normen van vroeger een beetje terug brengen” [LH2, vrouw, jeugdzorg]

“Ik vind dat er niet veel is wat [begeleiders] kunnen doen. Zelfstandig worden vereist je eigen wil en beslissing om problemen aan te pakken. Er is niet veel wat andere kunnen doen als je niet zelf de taal wil leren. Ze kunnen je een huis en zeep geven, maar de rest moet je echt zelf doen, om hier onafhankelijk te worden.” [LH4, man, AMV]

Sociaal-emotionele begeleiding in identiteitsvorming, met name na een transitie naar een nieuwe verzorger, lijkt een belangrijke factor te zijn in het vormen van een sociale identiteit als individu.

Een doel en ambities voor de toekomst is een grote drijfveer voor jongeren om zichzelf gemotiveerd en proactief te blijven ontwikkelen. Voor veel jongeren uit pleegzorg/begeleid wonen ontleent een gebrek aan tijd, ruimte, en middelen om hobby's uit te oefenen jongeren echter de kans op positieve stimulatie, ontdekken waar ze goed in zijn en wat ze leuk vinden, en ontwikkeling van positief zelfbeeld en identiteit. Voor jongeren uit jeugdzorg hebben vrienden, zorgverleners, werkgevers en docenten volgens jongeren de meest positieve impact op het bereiken van hun ambities. Voor jongeren uit de AMV-woongroep hebben vrienden, familie en docenten volgens jongeren de meest positieve impact op het bereiken van hun ambities (zie Tabel 4).

Tabel 4 - Mensen met positieve impact op het bereiken van ambities

	Jongeren uit jeugdzorg (n=6)	Jongeren in AMV-woongroep (n=6)
Zorgverleners	5/6	2/6
Biologische familie	3/6	6/6
Docenten	4/6	6/6
Werkgevers	4/6	2/6
Vrienden	6/6	6/6
Nidos/IND	n.v.t	2/6
Lokale politiek	1/6	2/6
Nationale politiek	2/6	1/6

Voor jongeren uit de AMV-woongroep is de toekomst vooral het moment van gezinshereniging, en de meeste jongeren kunnen geen andere ambities verwoorden, of ambities voor na gezinshereniging anders dan het “wonen met mijn familie”. Medewerkers van Nidos observeren ook dat sommige jongeren in AMV-woongroepen zich overgeven aan de waan van de dag en “wel zien waar ze komen”, zonder zelf duidelijke aspiraties te hebben. Dit zien zij als deels te wijden aan traumatische ervaringen die jongeren eerder hebben meegemaakt. Daarnaast lijkt het erop dat jongeren in een AMV-woongroep weinig begeleiding krijgen bij het vormen van aspiraties en ambities.

Zowel jongeren in een AMV-woongroep als jongeren uit jeugdzorg geven aan dat zij kwetsbaar zijn voor verslaving en zelfbeschadiging, door de identiteitskwetsies waar zij mee te maken krijgen. Dit heeft soms te maken met traumaverwerking, of schuldgevoelens biologische ouders alleen achter te laten. Stress over de toekomst, en onduidelijkheid hierover, draagt ook bij aan deze kwetsbaarheid, onzekerheid, en identiteitsvorming.

Hulp, tenslotte, is voor jongeren een belangrijke manier om een goed beeld van henzelf te ontwikkelen. Voor de meeste jongeren komt dit in de vorm van psychologische hulp en hulp van begeleiders, waardoor zij bijvoorbeeld leren om met hun boosheid of verdriet om te gaan. Voor

anderen is het juist hun religieuze connectie die hen helpt positieve kwaliteiten te ontwikkelen zoals zorgzaamheid en vriendelijkheid.

5.10 Sociale uitsluiting & zelfuitsluiting

Sociale uitsluiting en zelfuitsluiting zijn nauw met elkaar verweven. Gebrek aan financiële middelen of sociaal-emotionele problematiek kan er voor zorgen dat jongeren zichzelf uitsluiten en zichzelf bij voorbaat al voornemen niet te willen deelnemen aan sommige activiteiten om confrontaties uit de weg te gaan. Daarnaast is sociale uitsluiting op jonge leeftijd ook een voorbode op sociale uitsluiting of gebrek aan voldoening op latere leeftijd: door emotionele problematiek, buitengesloten of gepest te worden in de klas omdat jongeren “anders zijn”, kunnen zij zich niet goed concentreren. Twee jongeren overwogen om te stoppen met HAVO en direct naar het MBO te gaan omdat ze zich anders voelen dan hun klasgenoten en daardoor buitengesloten voelen.

Identiteitskwesaties, onzekerheid, en het gebrek aan steun van de familie was voor veel jongeren ook oorzaak voor sociale- en zelfuitsluiting, zoals een expert regelmatig observeert:

“Juist als gezinnen onder druk staan, [zijn jongeren] loyaal aan hun eigen ouders en hebben ze aandacht voor de ouders. Dan draaien ze als het ware [onbewust] met de rug naar andere sociale omstandigheden.” [I20, expert jeugdzorg]

Jongeren geven ook aan zich door emoties en instabiliteit soms juist terug te trekken en weinig contact te maken met leeftijdsgenoten.

Ook voor jongeren in een AMV-woongroep geldt dat omdat hun beeld van hun identiteit direct relateert aan hun relatie en positie binnen de familie, heeft het feit dat zij nu niet bij hun familie wonen invloed op zelfuitsluiting:

“Ik wil heel graag gezinshereniging, via Nidos. Ik ben altijd boos, ik ga naar huis meteen na school, dan zit ik alleen. Ik praat tegen niemand, dat is heel lastig.” [S9, man, AMV]

Veel jongeren zien het daarbij als hun eigen verantwoordelijkheid om niet lui te zijn, mee te kunnen doen met de rest, niet boos of agressief te zijn, en “normaal” te zijn.

Jongeren en begeleiders geven aan dat het niet hebben van een support netwerk een cruciale factor is voor sociale uitsluiting en zelfuitsluiting. Op sociaal-emotioneel gebied maken hun netwerk aan vrienden veel goed, hoewel identiteitskwesaties blijven spelen voor jongeren die niet meer bij hun ouders kunnen wonen (zie sectie 5.9).

5.11 Uitkomsten:

5.11.1 Welzijn

Jongeren geven verschillend antwoord op vragen over hun ambities en toekomstplannen. Een aantal jongeren heeft een duidelijk doel of beroep voor ogen waar ze naar toe willen werken, meestal op de korte en soms op de lange termijn. De grootste barrière om hun ambities te bereiken is gebrek aan informatie of (financiële) middelen. Hun beroepskeuze zien deze jongeren vaak als een haalbaar ideaal, te bereiken via hard werken. Een aantal jongeren heeft echter minder concrete ideeën over hun ambities, doelen en (toekomstig) welzijn. Veel van deze jongeren lijken energieloos en initiatief arm, en kunnen geen beroepsambitie of spaardoel bedenken. Wanneer zij zich de hobby's

herinneren die zij op jongere leeftijd deden, roept dat echter wel zichtbaar plezierige herinneringen op. Gebrek aan informatie en stimulatie om ambities en (spaar)doelen te vormen of talenten te ontwikkelen lijkt dus in grote mate invloed te hebben op hun welzijn.

De connectie met biologische familie, of het gebrek daaraan, blijft van invloed op het welzijn van jongeren. Voor sommigen is het minieme contact iets waar ze aan moeten wennen en “mee moeten leren leven”, terwijl anderen, met name de jongeren in een AMV-woongroep, vooruitkijken naar een hereniging. Begeleiders geven aan dat de relatie met biologische familie vaak een grote stress-factor is voor jongeren.

5.11.2 Werk

Op gemeentelijk en begeleidingsniveau zijn er een aantal projecten gaande om de arbeidskansen van kwetsbare jongeren te verbeteren. Woonbegeleiders zoeken bijvoorbeeld contacten met werkgevers om de jongeren via een project ervaring op te laten doen met solliciteren en werken. De Gemeente Amsterdam werkt via jongerenpunten samen met uitzendbureaus om jongeren te koppelen aan werkgevers. Werkervaring en ervaring opdoen met solliciteren draagt bij aan het zelfvertrouwen van jongeren en het gevoel mee te kunnen doen in de maatschappij, waarna ze vaak na het project meer vertrouwen hebben in hun eigen kunnen om zelfstandig te solliciteren en hun werktaken tot tevredenheid uit te voeren. Werk draagt ook bij aan het leggen van nieuwe contacten en jongeren voelen zich op de werkvloer vaak juist “normaal”, meer dan op school, omdat ze gewaardeerd worden om hun werkzaamheden en het niet uitmaakt waar en bij wie ze wonen, hoe oud ze zijn, en hoeveel ze te besteden hebben. Belanghebbenden verwoordden eenzelfde perspectief door op de werkvloer te focussen op “normaal doen” en de werkzaamheden van de jongeren, en het “niet [te] hebben over alle problemen en ellende”. De meeste jongeren denken dat er genoeg adequate mogelijkheden zijn om werk te vinden in Amsterdam. Sommige jongeren geven zelfs aan dat jongeren uit jeugdzorg een voordeel hebben om hun weg te vinden op de arbeidsmarkt omdat zij volwassener en veerkrachtiger zijn.

Op het moment van onderzoek was de arbeidsmarkt sinds lange tijd weer groeiende. De financiële crisis heeft invloed gehad op de werkloosheidscijfers over het algemeen en een werkgelegenheid-expert observeerde hoe de crisis de laagopgeleiden en jongeren van niet-Westerse herkomst extra heeft getroffen:

“Je ziet ook altijd dat degenen die laagopgeleid zijn, tijdens de crisis de grootste klappen krijgen. Die gaan het eerste eruit en vinden ook weer het minst makkelijk werk. Zo is dat ook met jongeren van niet-Westerse herkomst.” [I16, medewerker Gemeente Amsterdam].

Een andere belanghebbende constateert ook dat de bemiddeling naar werk steeds meer concentreert op kwetsbare jongeren, in plaats van jongeren in het algemeen, na het afnemen van de crisis:

“Toen het slecht ging, met de economische crisis, kregen we hier veel jongeren binnen die eigenlijk in principe zo aan de slag konden. Met goede kwalificaties, een goede [dichtbij] afstand tot de arbeidsmarkt, enzovoort. Je ziet nu de arbeidsmarkt weer aantrekt, dat we steeds meer jongeren binnenkrijgen, eigenlijk [echt] kwetsbare jongeren, of jongeren met heel veel belemmeringen.” [I21, medewerker Gemeente Amsterdam]

Ook jongeren in een AMV-woongroep ervaren moeite om werk te vinden omdat “wij nieuw zijn” en zij zijn zich er van bewust dat taal en een diploma essentieel zijn voor het vinden van werk, wat extra investeringen vergt. De Gemeente en andere belanghebbenden herkennen dat werkgevers vaak moeite hebben om iemand aan te nemen die niet Nederlands is of een niet-Nederlandse naam heeft, hoofdbedekking draagt, of een mentale/fysieke beperking heeft. Een sterkere lobby is nodig om werkgevers te motiveren alle categorieën jongeren te includeren.

In lijn met deze observatie, constateren belanghebbenden ook dat deze vormen van discriminatie invloed hebben op de zelf-uitsluiting van jongeren op de arbeidsmarkt: jongeren van niet-Westerse afkomst bijvoorbeeld uiten vaak de verwachting niet aangenomen te worden, en nemen daardoor hun sollicitatiegesprek en voorbereidingen niet serieus. Uitsluiting van kwetsbare jongeren op de arbeidsmarkt versterkt dus hun zelf-uitsluiting, en vice versa.

5.11.3 Sociale acceptatie

Van de jongeren die hebben meegedaan aan een survey, voelt 50% van de jongeren uit jeugdzorg zich geaccepteerd door familie, in vergelijking met 100% van de jongeren in een AMV-woongroep (zie Tabel 5). Daarbij geven jongeren aan dat de (gebrek aan) relatie met hun biologische familie een belangrijke factor is die kan zorgen voor een gevoel van sociale uitsluiting of juist acceptatie:

“Ik voel me geaccepteerd omdat mijn familie van me houdt” [S8, man, AMV]

“Ik voelde mij buitengesloten toen mijn moeder niet voor mij koos” [S25, vrouw, jeugdzorg]

Voor jongeren in jeugdzorg is de desinteresse van familie dus vaak een reden voor sociale uitsluiting. Voor jongeren in een AMV-woongroep in het bijzonder blijkt het belangrijk voor hun gevoel van verbondenheid om contact te hebben met hun familie, die vaak elders is.

Tabel 5 - In hoeverre jongeren zich geaccepteerd voelen (N=12)

	Jongeren uit jeugdzorg (n=6)	Jongeren in AMV-woongroep (n=6)
Biologische ouders	3/6	6/6
Sociale activiteiten met leeftijdsgenoten	4/6	6/6
Onderwijs	3/6	6/6
Werk	3/6	5/6
Lokale politiek	2/6	3/6
Nationale politiek	1/6	2/6

De meeste jongeren voelen zich over het algemeen geaccepteerd in hun vriendengroepen, school, en werkplek. Toch zijn er uitzonderingen en situaties waar jongeren zich buitengesloten voelen omdat ze ouder zijn op school, als probleemkind of als “niet normaal” gezien worden, wat vaak versterkt wordt als ze een niet-Westerse achtergrond hebben.

Verschillende belanghebbenden en experts verwoorden dat jeugdzorg over het algemeen en met name de jongeren die jeugdzorg ontvangen te lijden hebben onder de “medicalisering” van de jeugdzorg. Hierdoor wordt teveel uitgegaan van “te behandelen kinderen”, wat jongeren in jeugdzorg er definitie benadert als jongeren met een tekort of mankering. Belanghebbenden pleiten voor een normalisering van jeugdzorg waarin de focus ligt op identiteits- en burgerschapsvorming,

wat ook de transitie naar zelfstandigheid zal versoepelen. Een aantal experts geeft aan dat het huidige onderwijs, met name het MBO-onderwijs, hier een belangrijke rol in heeft te vervullen wat op het moment tekort schiet door de focus op kwalificaties halen en inzetbaarheid op de arbeidsmarkt. Hierdoor wordt de mogelijkheid tot identiteitsvorming en burgerschap hen ontnomen, wat een disproportionele negatieve invloed heeft op kwetsbare jongeren. Jongeren geven aan dat initiatief en benaderbaarheid van begeleiders én sociale instanties cruciaal is voor hun gevoel van acceptatie.

Jongeren in een AMV-woongroep voelen zich over het algemeen in individuele interactie geaccepteerd (zie Tabel 5), maar hebben weinig contact met Nederlandse leeftijdsgenoten en dit blijft moeilijk met name door de taalbarrière en hun deelname aan ISK in plaats van regulier onderwijs. Medewerkers van stichting Nidos observeren dat vrouwelijke jongeren in een AMV-woongroep gemakkelijker contacten maken met anderen dan jongens. Sportactiviteiten en werk zijn manieren om die contacten te verbeteren.

De relatie met Nidos (en IND) leidt echter vaak tot gevoelens van frustratie en uitsluiting. Eritreeërs zien bijvoorbeeld dat Syriërs over het algemeen in pleeggezinnen opgenomen worden (wat over het algemeen de voorkeur heeft voor jongeren) of gezinshereniging krijgen, waar dat voor Eritreeërs vaak geen optie is. Voor veel Eritrese jongeren is het daarbij niet duidelijk waarom de gezinshereniging bij hen langer duurt. Volgens beleidsmedewerkers is trage gezinshereniging in het algemeen iets dat te maken heeft met onderbezetting bij de IND, maar volgens sommigen ook een vorm van politieke belangen waardoor deze jongeren uitsluiting ervaren; als Nederland sneller zou zijn met gezinsherenigingen dan zouden er meer vluchtelingenjongeren naar Nederland komen, wat onwenselijk is volgens de huidige politiek. Bovendien gaat de gezinshereniging bij Eritreeërs vaak langzamer omdat zij over het algemeen minder documenten hebben die nodig zijn voor de IND-procedure dan Syriërs. Maar ook voor Syrische jongeren in de AMV-woongroep is de traagheid van de Nederlandse instanties een oorzaak voor een versterkt gevoel van uitsluiting:

“Maar door Nidos gaat [de gezinshereniging] langzaam. Ze zeggen altijd “je moet wachten, wachten, wachten”. Nu heeft de gezinshereniging 3 maanden vertraging, omdat Nidos me eerst aan een begeleider moest koppelen en dat duurde lang” [S5, AMV, man]

De traagheid en gebrek aan informatie van de Nederlandse instanties zorgen bij deze groep jongeren dus voor een gevoel van uitsluiting, specifiek in hun relatie met Nederlandse instanties, dat verder gevoed wordt door politieke beslissingen die niet in de beste interesse van de jongeren zijn.

6. Voornaamste bevindingen en aanbevelingen

6.1 Antwoord op de hoofdvraag

Deze paragraaf geeft een korte samenvatting en antwoord op de hoofdvraag: Hoe worden kwetsbare jongeren door sociale uitsluiting beïnvloed, aangaande hun welzijn, inzetbaarheid, en sociale acceptatie?

Hoewel jongeren zichzelf niet per definitie als kwetsbaar zien door hun achtergrond in de jeugdzorg, voelen zij zich vaak wel “anders” door hun niet-reguliere gezinssituatie en zorgen op vroege leeftijd over verstoorde familierelaties, financiële, sociaal-emotionele en praktische kwesties. Andere factoren voor sociale uitsluiting associëren jongeren sterk met financiële drempels, sociaal-emotionele zelfuitsluiting, en discriminatie op basis van niet-Westerse achtergrond, religie, en taalbarrières. Belanghebbenden observeren daarnaast de uitsluiting van jongeren op basis van lage opleiding, mentale/fysieke beperkingen, en discriminatie van LHGBTQI-jongeren. Opvallend is de grote afstand die jongeren ervaren tot lokale en nationale politiek.

De relatie met biologische familie is een terugkerend thema bij jongeren en opvallend is de enorme mate aan loyaliteit die jongeren voelen naar hun familie, ongeacht de wederkerigheid van de relatie. Deze loyaliteit gaat vaak gepaard met grote mate van verantwoordelijkheidsgevoel naar henzelf en hun familie toe voor het eigen welzijn en functioneren, het bereiken van ambities, en emotionele en financiële stabiliteit. Loyaliteit naar biologische familie toe lijkt sterk samen te hangen met hun gevoel van eigenwaarde en identiteit. Met name bij jongeren uit een AMV-woongroep komt sterk naar voren dat de relatie met hun familie de kern van hun bestaan en zingeving is, en is het wachten op het besluit van instanties over mogelijke gezinshereniging een vorm van afwachting [12]. Het gebrek aan grip op de besluitvorming en informatievoorziening hierover wordt door deze jongeren ervaren als sociale uitsluiting, wat ook geldt voor jongeren uit jeugdzorg.

Een aantal jongeren geeft blijk van diepgaande zelfreflectie, mede versterkt door hun ervaringen met psychologische zorg waarin zij veel op zichzelf reflecteren, gecombineerd met het noodgedwongen vroeg volwassen worden. Tegelijkertijd versterkt deze vroege zorgfocus het idee voor jongeren “anders” te zijn. Daarnaast verschuift met de transitie naar zelfstandigheid bij 18+ het paradigma naar hulp bij praktische en financiële zaken. De sociaal-emotionele transitie krijgt hierbij niet altijd voldoende aandacht. Jongeren die zichzelf voorbereiden op zelfstandigheid uiten in grote mate een gevoel van zelfverantwoordelijkheid om hier succesvol in te zijn en geven hun eigen “luiheid” de schuld als zij niet naar eigen verwachting functioneren. Ook transitie naar de zorg en binnen de zorg hebben veel invloed op jongeren; met name transitie naar een nieuwe zorgvorm en daarmee nieuwe begeleider heeft een impact op hun geluk, waarmee jongeren zich soms afsluiten voor de buitenwereld en begeleiding wat soms kan leiden tot een opstapeling van problemen. Beleid met focus op eigen kracht en zelfredzaamheid biedt niet altijd voldoende ruimte voor sociaal-emotionele zorg, met name tijdens de transitie naar zelfstandigheid.

Relationele veranderingen met begeleiders en het netwerk aan voorzieningen en instanties beïnvloeden het gevoel van acceptatie en welzijn van jongeren. Het (frequent) wisselen van begeleiders of onduidelijkheid over naar welke begeleider jongeren toe kunnen gaan, bevestigt voor jongeren dan ook het idee dat ze veel zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen sociaal-emotionele en financiële stabiliteit. Ook jongeren in een AMV-woongroep geven aan dat de relatie met hun

begeleider essentieel is voor hun welzijn. Zij krijgen ondanks hun complexe sociaal-emotionele problematiek echter beperkte begeleiding omdat er geen zorgindicatie is.

School en werk zijn stabiliserende factoren tijdens transities door de zorg heen en op weg naar zelfstandigheid, en geven jongeren een gevoel van verbondenheid in de maatschappij. Tegelijkertijd zorgt een gebrek aan identiteits- en burgerschapsvorming er mede voor dat sommige jongeren emotioneel losgekoppeld lijken te zijn en weinig interesse tonen voor of ideeën hebben over hun eigen toekomst en ambities. Dit wordt versterkt door gebrek aan zeggenschap en controle over hun eigen aspiraties en toekomstdromen. School en werk zijn belangrijke aanknopingspunten waarin aandacht voor talenten, ambities, en toekomstoriëntatie een positieve invloed kunnen hebben op het zelfvertrouwen, identiteitsvorming en zingeving van jongeren.

Hoewel er veel subsidies en regelingen aanwezig zijn voor jongeren, lopen zij alsnog aan tegen hoge kosten van het eigen risico, gebrek aan betaalbare woonruimte, en het makkelijk oplopen van schulden in de transitie naar zelfstandigheid. Op beleidsniveau onderstrepen beleidsmedewerkers het belang van een geïntegreerde benadering die kwetsbare jongeren proactief benadert en helpt met identiteitsvorming en beroepsoriëntatie via zorg en school, bemiddeling naar werk en sociaal-emotionele en financiële hulp. Met de Jeugdwet (2015) lijkt de overdracht tussen jeugdzorg en Gemeente soepeler te verlopen, maar blijft de samenwerking tussen (MBO-)scholen en de Gemeente niet zonder barrières. Beleidsmedewerkers en andere belanghebbenden benadrukken verder het belang van een paradigmaverschuiving van probleem gefocuste en gemedicaliseerde jeugdzorg naar een mogelijkheid tot identiteits- en burgerschapsvorming. Hierdoor zal mogelijk de transitie naar zelfstandigheid soepeler verlopen, en zullen jongeren zich onderdeel van in plaats van “anders” voelen in de maatschappij.

6.2 Reflecties en beperkingen van het onderzoek

- Het bleek moeilijk jongeren te enthousiasmeren voor een onderzoek naar sociale uitsluiting. De reden hiervan was de vele verantwoordelijkheden van jongeren in hun werk en school, en zorgverleners gaven aan dat dit vaak gepaard gaat met onderzoeksmoeheid. De onderzoeksmethoden zijn daardoor iets aangepast om op een meer laagdrempelige en informele manier jongeren in de jeugdzorg te bereiken en betrekken bij het onderzoek. Ook bleek het moeilijk om jongeren te bereiken die de zorg al verlaten hadden en zelfstandig wonen. De jongeren die al zelfstandig wonen en meededen aan het onderzoek, zijn vaak de jongeren die goede relaties hadden met hun begeleiders en de zorg tot 2 maanden geleden hebben verlaten, wat een incompleet beeld kan opleveren. De nadruk van het onderzoek ligt daarom op jongeren die de zorg (bijna) zullen verlaten of (net) hebben verlaten.
- De studie is gebaseerd op bevindingen van zeer specifieke groepen jongeren: jongeren uit pleegzorg, begeleid wonen, en jongeren in een AMV-woongroep. Andere categorieën jongeren zijn hierbij dus niet meegenomen. Een grote groep jongeren die kwetsbaar is voor sociale uitsluiting, met name op de arbeidsmarkt, zijn jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) en LHBTQI-jongeren. Nader onderzoek zou de ervaringen van deze groep jongeren mee moeten nemen en identificeren wat specifieke factoren voor sociale uitsluiting zijn voor deze jongeren, en hoe dit in verhouding staat tot andere kwetsbare groepen jongeren.
- Alle jongeren deden alleen mee op vrijwillige basis en konden de audio-opname weigeren en/of uitschakelen wanneer zij wilden. Om stress te vermijden, is aan alle jongeren uitgelegd

wat het doel was van het interview en onderzoek. Aan jongeren in een AMV-woongroep is met behulp van een tolk specifiek uitgelegd dat het onderzoek los staat van hun procedures bij IND. Desalniettemin leken sommige jongeren te denken dat dit interview hun gezinshereniging kon versnellen of dat de onderzoekers daar op een bepaalde manier invloed op konden uitoefenen. Dit beïnvloedt mogelijk de informatie die jongeren in een AMV-woongroep hebben gegeven in interviews.

- Het onderzoek vond plaats in Amsterdam, en dit betekent dat de onderzoeksresultaten alleen betrekking hebben op Amsterdam en bredere generalisaties niet gemaakt kunnen worden.
- Uit het onderzoek blijkt de samenwerking met scholen, met name MBO's, cruciaal te zijn voor een geïntegreerde aanpak en goede voorbereiding naar zelfstandigheid en identiteitsvorming. Tegelijkertijd blijkt ook dat deze samenwerking niet altijd verloopt zoals gewenst, en er volgens belanghebbenden veel winst te behalen valt bij betere samenwerking met scholen. Toekomstig onderzoek zou zich moeten richten op de samenwerking tussen onderwijs, jeugdzorg, en de Gemeente voor kwetsbare jongeren.

6.3 Aanbevelingen voor programma's van zorgorganisaties in Nederland

- Zorgorganisaties en medewerkers moeten zich bewust zijn van het gevoel van jongeren "anders" te zijn, en hier positief op inspelen met aandacht voor individuele talentontwikkeling en mogelijkheden ambities te bereiken.
- Jongeren lijken zich zelf verantwoordelijk te voelen voor hun welzijn en het bereiken van hun doelen, en geven zichzelf of hun eigen "luiheid" de schuld als dat niet lukt door sociaal-emotionele kwesties. Zorgorganisaties moeten jongeren hierbij ondersteunen.
- Jongeren in jeugdzorg ervaren vaak gezien te worden als "probleemkind", en uiten een laag zelfbeeld en weinig toekomstambities. Een enkel gemedicaliseerde focus tijdens jeugdzorg op psychologische kwesties bevestigt het idee een probleem te hebben of zijn, en zou gecombineerd moeten worden met identiteits- en burgerschapsvorming. Dit kan bijdragen aan een positieve transitie naar zelfstandigheid.
- Programma's van zorgorganisaties, Gemeente, en andere belanghebbenden zouden aandacht moeten besteden aan zelfuitsluiting, en jongeren positief motiveren zichzelf zo goed mogelijk te presenteren naar anderen toe, bijvoorbeeld in sollicitatiegesprekken.
- Jongeren zouden zo min mogelijk transities mee moeten maken, en daarbij zoveel mogelijk dezelfde begeleider behouden. Begeleiding moet geïntensiveerd worden in een periode van transitie voor praktische en sociaal-emotionele kwesties.
- Jongeren moeten er emotioneel en praktisch beter op voorbereid zijn om zelfstandig te worden. Er zou in ieder geval aandacht moeten zijn voor:
 - Praktisch advies en hulp in het vinden van woonruimte, voortzetten en organiseren van schoolloopbaan, en hoe hun stem te kunnen laten horen (in bijv. politiek);
 - Sociaal-emotionele hulp bij transitie. Begeleiders moeten bijtijds en op maat met de jongere in gesprek ter voorbereiding op de transitie naar zelfstandigheid, daarbij inspeliend op de individuele behoeften en vragen van de jongere;
 - Een warme overdracht naar de Gemeente waarbij jongeren op de hoogte zijn van wat de Gemeente voor hen kan betekenen, welke subsidies zij kunnen aanvragen onder welke voorwaarden, en een contactpersoon bij wie zij terecht kunnen.

- Jongeren hebben iemand nodig op wie zij terug kunnen vallen na hun transitie naar zelfstandigheid, en hun voormalige begeleider zou hen tijdens en na de transitie regelmatig moeten benaderen om hen in het oog te houden en ter afronding van de begeleiding;
- Waar mogelijk moeten jongeren inspraak hebben en op de hoogte zijn over hun transities.
- Jongeren uit een AMV-woongroep uiten het belang van hun begeleider als belangrijkste contactpersoon. Begeleiders zouden meer ruimte moeten hebben om jongeren te begeleiden met praktische en sociale zaken ter voorbereiding op zelfstandigheid.
- Financiële problemen liggen vaak ten grondslag aan sociale uitsluiting van jongeren uit jeugdzorg, en zij zouden op de hoogte moeten zijn van mogelijke fondsen voor het uitoefenen van sport en/of hobby's en subsidies als zij 18 worden.

6.4 Aanbevelingen voor meer inclusief beleid en belangenbehartiging voor jongeren in Nederland

- Meer aandacht en monitoring voor inclusie van jongeren in jeugdzorg en zorgverlaters.
- Een geïntegreerde samenwerking tussen zorgorganisaties, Gemeente en (MBO-)school waarin jongeren proactief benaderd worden kan bijdragen aan het creëren van bewustzijn onder jongeren van hun rechten en de beschikbaarheid van fondsen, toeslagen en subsidies, en bijdragen aan positieve identiteitsvorming en burgerschap.
- Nationale en lokale instanties moeten actief lobbyen om werkgevers aan te moedigen jongeren uit jeugdzorg en andere kwetsbare groepen jongeren aan te nemen, onafhankelijk van hun etnische achtergrond, seksualiteit, jeugdzorg-achtergrond of andere sociale categorieën. MBO-scholen moeten gesteund worden met genoeg subsidies om deze jongeren intern met genoeg begeleiding en op-maat onderwijs tegemoet te kunnen komen.
- Kwetsbare jongeren en jongeren uit de jeugdzorg moeten een platform hebben om hun stem te laten horen. Mogelijkheden moeten gecreëerd worden zodat hun visies gerepresenteerd en gehoord worden in lokale en nationale politiek aangaande inclusie op de arbeidsmarkt, sociale protectie en (politieke) participatie.
- Jongeren en belanghebbenden pleiten voor een opschuiving van de transitieleeftijd van 18 naar 23. Financiële barrières (zoals eigen risico) voor hulp na transitie naar zelfstandigheid moeten vermeden worden. Voorwaarden en regelingen die vastzitten aan huidige subsidies en toeslagen moeten soepeler gehanteerd worden in het geval van jongeren uit jeugdzorg en jongeren uit AMV-woongroepen.
- Jongeren uit een AMV-woongroep zijn met name kwetsbaar door taalbarrières en vaak heftige emotionele kwesties door het verlaten van de familie. Er zou een meer standaard en geïntegreerde aanpak voor psychologische kwesties moeten zijn voor deze jongeren, en daarbij mogelijkheden voor het voortzetten van deze zorg na hun 18e zonder kosten.
- Initiatieven ter bevordering van transitie naar zelfstandigheid zou positieve identiteitsvorming in acht moeten nemen om zo te waarborgen dat jongeren zichzelf met een positief zelfbeeld, ambities, en toekomstvisie als zelfstandige burgers ontwikkelen.
- Meer passende en betaalbare woonruimte voor jongeren die al op vroege leeftijd noodgedwongen zelfstandig moeten wonen.
- Jongeren moeten een contactpersoon hebben vanuit zorgorganisatie en Gemeente die hen net na de transitie naar zelfstandigheid kan begeleiden en waar zij op kunnen terugvallen.

Literatuurlijst

- [1] UN. (2016). The Sustainable Development Goals Report. Leaving no one behind. New York: United Nations. Available on-line: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/leaving-no-one-behind>
- [2] Partos. (2015). Leave no-one behind! Inspirational guide on the inclusion of ultra-poor and marginalised people in economic development. Leiden: Partos.
- [3] Pouw, N.R.M. & Hodgkinson, K. (2016). Literature Review Social Exclusion of Vulnerable Youth. DOI: 10.13140/RG.2.1.4954.6009.
- [4] UNICEF. (2010). Guideline for the alternative care of children. New York: United Nations. Available on-line: https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf
- [5] Gupta, J., Pouw, N. R.M., & Ros-Tonen, M. A. (2015). Towards an elaborated theory of inclusive development. *The European Journal of Development Research*, 27(4), 541-559.
- [6] Pouw, N.R.M., & Gupta, J. (2015). Inclusive development in search of political will. *INCLUDE Knowledge Platform*. Available on-line: <http://includeplatform.net/contribution/inclusive-development-search-political-will/>
- [7] Pouw, N.R.M. & Hodgkinson, K. (2016). Research Design Social Exclusion of Vulnerable Youth.
- [9] Comstock et al. (2008). Relational-Cultural Theory: A Framework for Bridging Relational, Multicultural and Social Justice Competencies. *Journal of Counselling & Development* 86: 279-287
- [10] Johnston, L. et al. (2000). Snakes and Ladders. Young People, transitions and social exclusion.
- [11] Walker, M. (2002). How therapy helps when the culture hurts (Work in Progress No. 95). Wellesley, MA: Stone Center Colloquium Series.
- [12] Honwana, A. (2014). Waithood, Restricted Futures and Youth Protests in Africa. Presentation at Symposium on Youth Research and Development, 10 April 2014, The Hague.
- [13] Frimpong Manso, K. (2012). Preparation for Young People Leaving Care: The case of SOS children's village, Ghana. *Child Care in Practice* 18 (4): pp. 341-356.
- [14] HM Government. (2013). *Care Leaver Strategy. A cross-departmental strategy for young people leaving care*. London: UK Government.
- [15] Stein, M. (2006). Research review: young people leaving care. *Child and Family Social Work* 11 (3), pp. 273-279.
- [16] Berkman, H. (2007). Social exclusion and violence in Latin America and the Caribbean, Working paper. Inter-American Development Bank, Research Department, No. 61.
- [17] Beall, J. & Piron, L. (2005). *DFID Social Exclusion Review*. London: Department of International Development.
- [18] Yorke, M. & Knight, T. (2006). Embedding employability into the curriculum. *Learning & Employability Series One*. York: The Higher Education Academy.
- [19] Susinos, T. (2008). 'Tell me in your own words': disabling barriers and social exclusion in young persons. *Disability and Society* 22(2), pp. 117 – 127.
- [20] Chirwa, W. (2002). Social Exclusion and Inclusion: Challenge to Orphan Care in Malawi. *Nordic Journal of African Studies* 11(1), pp. 93 – 113.
- [21] DFID. (2005). Reducing poverty by tackling social exclusion. London: DFID.
- [22] Savelsberg, H.J. & Martin-Giles, B. (2008). Young people on the margins: Australian studies of social exclusion. *Journal of Youth Studies* 11(1), pp. 17 – 31.
- [23] Paolini, G. (2013). *Youth Exclusion and Lessons from Youth Work*. Brussels: European Commission.

- [24] Thompson, R. (2011). Individualisation and social exclusion: the case of young people not in education, employment or training. *Oxford Review of Education* 37(6), pp. 785 – 802.
- [25] Alston, M. & Kent, J. (2009). Generation X-pendable: The social exclusion of rural and remote young people. *Journal of Sociology*, 45(1), pp.89-107.
- [26] Ucembe, S. (2013). Exploring the Nexus between Social Capital and Individual Biographies of “Care leavers” in Nairobi, Kenya: A Life Course Perspective. Masters Thesis, The Hague: Netherlands.
- [27] Bynner, J. (2001). Childhood risks and protective factors in social exclusion. *Children and Society* 15(5), pp. 285 – 301.
- [28] Colley, H. (2001). Problems with ‘Bridging the Gap’: the reversal of structure and agency in addressing social exclusion. *Critical Social Policy*, 21(3), pp. 337 – 361.
- [29] Gaetz, S. (2004). Safe streets for whom? Homeless youth, social exclusion, and criminal victimization. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46(4), pp.423-456.
- [30] Baumeister, R. Nuss, C. Twenge, J. (2002). Effects of Social Exclusion on Cognitive Processes: Anticipated Aloneness Reduces Intelligent Thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), pp. 817 – 827.
- [31] Jackson, S. Cameron, C. (2009). *Unemployment, education and social exclusion: the case of young people from public care*. London: Institute of Education
- [32] Stein, M. Verwijen-Slamenscu, R. (2012). *When care ends: Lessons from peer research*. Innsbruck: SOS Children’s Villages International.
- [33]Csáky, C. (2009). *Keeping Children Out of Harmful Institutions*. London: Save the Children.
- [34] Hook, J. (2010). *Employment of Former Foster Youth as Young Adults: Evidence from the Midwest Study*. Chapin Hall, University of Chicago.
- [35] Sommers, M.(2010). Urban Youth in Africa. *Environment and Urbanisation* 22(2), pp. 317 – 332.
- [36] Colley, H. (2003). Engagement mentoring for socially excluded youth: problematising an ‘holistic’ approach to creating employability through the transformation of habitus. *British Journal of Guidance and Counselling*, 31(1), pp. 77-100.
- [37] OECD. (2016). *The Netherlands Economic Survey*. Paris: OECD.
- [38] Regoli, R. M., Hewitt, J. D., & DeLisi, M. (2016). *Delinquency in society*. Jones & Bartlett Publishers.
- [39] Hageraats, R. (2016) *Hervorming zorg voor de jeugd: transformatiebeleid*, Gastcollege UvA 12 March 2016, Netherlands Youth Institute.
- [40] NJI. *Transformatie Jeugdhulp: Jeugdwet*. Te raadplegen op <http://nji.nl/Jeugdwet>
- [41] Hilverdink, P., Daamen, W., & Vink, C. (2015). *Children and youth support and care in the Netherlands*. Utrecht, Nederland:NJI.
- [42] NJR. (2016); *Beleidsplan 2016-2020*. Utrecht, Nederland: NJR.
- [43] Rijksoverheid. www.rijksoverheid.nl. Nederland: Rijksoverheid.
- [44] Youth Policy Press & Youth Policy Labs. (2017). *Factsheet the Netherlands*. Te raadplegen op: <http://www.youthpolicy.org/factsheets/country/netherlands/>.
- [45] Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten (KING). (2017). *Gemeente monitor: Jeugdhulp in de Gemeente Amsterdam*. Te raadplegen op: <https://www.waarstaatjegemeente.nl/dashboard/Jeugd-en-jeugdhulpverlening--c13/>.
- [46] Gemeente Amsterdam. (2013). *Koersbesluit ‘om het Kind’: Programma Hervorming zorg voor de jeugd*. Amsterdam, Nederland: Gemeente Amsterdam.
- [47] Gemeente Amsterdam. (2015). *Aanvalsplan Jeugdwerkloosheid 2015-2018*. Amsterdam, Nederland: Gemeente Amsterdam.

- [48] Baillergeau, E. Hoijtink, M. (2010). Youth work and youth at risk in the Netherlands. *Sociétés et jeunesses en difficulté*. Available at: <http://sejed.revues.org/6647>.
- [49] Van Deth, A. van Doorn, L. Rensen, P. (2009). *Social exclusion of young homeless people: The State of Affairs in the Netherlands*. Utrecht: CSEYHP.
- [50] GGD Amsterdam. (2015). *Kwetsbare Groepen in Amsterdam: Factsheet Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012*. Amsterdam, Nederland: GGD.
- [51] CBS. (2015). *Jeugdhulp 2015*. Den Haag, Nederland: CBS.
- [52] Gemeente Amsterdam, Onderzoek, Informatie, en Statistiek. (2016). *Amsterdamse Armoedemonitor 2015*. Amsterdam, Nederland: Gemeente Amsterdam.
- [53] GGD Amsterdam. (2015)., *Monitor Maatschappelijke Opvang 2010-2014*, Amsterdam, Nederland: GGD Amsterdam.
- [54] Gemeente Amsterdam. (2016). *Dak- en Thuisloze jongeren in Amsterdam: Integraal plan van aanpak naar aanleiding van het initiatiefvoorstel 'geef zwerfjongeren een kans in Amsterdam'*. Amsterdam, Nederland: Gemeente Amsterdam.
- [55] SOS Kinderdorpen & Cachet VZW. (datum onbekend). *"Wij zijn gewone jongeren in een ongewone situatie": Kernpunten uit een onderzoek rond jongeren die jeugdhulp verlaten*. Brussel & Anderlecht, België: SOS Kinderdorpen & Cachet VZW.